FORUM

Kosmos Rudolf Steiner

Utbildning Skillebyholm

KVARTALSTIDSKRIFT FÖR
ANTROPOSOFI
NR 2 - 2011

2
2011

FORUM
Kvartalstidskrift för Antroposofi

UTGIVEN AV
Antroposofiska Sällskapet i Sverige

REDAKTION
Tobias Ossmark *redaktör*
Noomi Hansen
Mats-Ola Ohlsson
Dick Tibbling
Cristina Di Marco *produktionsledning*

GRAFISK FORM
Ritator

ANNONSER
Kontakta sektretariatet.

REDAKTIONSRÅD
en Forumkrets som utgörs av en krets av kretsar, på ämnes- och ortslig grund. För närvarande är denna rörliga struktur under uppbyggnad.

OMSLAG
Daniel Hörberg Björklund. Foto av **Mats-Ola Ohlsson**.

FOTO
Felice Hapetzeder sid 8-9. Tobias Ossmark sid 10-15. Helena Olsson sid 16-19 och 32. Mats-Ola Ohlsson sid 20-27. **©Rudolf Steiner Nachlassverwaltung** sid 29.

PRENUMERATION
Kontakta sektretariatet.

Antroposofiska Sällskapets sekretariat

E-POST
kontakt@antroposofi.nu

TELEFON
08 - 554 302 20

Ur Allmänna Antroposofiska Sällskapets principer:

»Antroposofiska Sällskapet är inte något hemligt sällskap utan fullt offentligt. Medlem kan utan åtskillnad beträffande nation, samhällsställning, religion, vetenskaplig eller konstnärlig övertygelse var och en bli som ser något berättigat i en sådan institution som Goetheanum i Dornach som fri högskola för antroposofi.«

Kontakt med FORUM: Redaktör Tobias Ossmark nås via e-post: tobias@antroposofi.nu och tel 073 657 72 84. Träff kan bokas efter överenskommelse, säkrast onsdagar. Manus, brev och meddelanden skickas lättast till redaktörens e-post ovan. Men det går även bra att skicka material per post till adressen FORUM. Kvartalstidskrift för Antroposofi, PL 1800, 153 91 Järna, eller inlämning till receptionen vid Kulturhuset i Järna.

Utgivningsplan för 2011: deadline för inkomna manus och annonser, ca 10 augusti för utgivning i mitten av september, ca 10 november för utgivning i mitten av december.

Annonsering i FORUM: Önskar ni en målinriktad kommunikation? För närvarande kan vi då erbjuda ett ”startpaket” för 2000 kr per nummer som innehåller: annonsplats i FORUM omfattande en tredjedels- alt. kvartssida i färg, 5 st prenumerationer att fördela, bistånd med annonsutformning och rådgivning kring samarbetsformer. I övrigt gäller priser för 2011: Helsida färg 5 000 kr, Halvsida färg 3 000 kr, Kvartsida färg 1 500 kr.
För privatpersoner: radannonser 80 kr.
Tidskriftens format: höjd 239mm, bredd 168mm.

»En försöksmetod för det allmänt mänskliga och de allmänna världsfenomenen«

Rudolf Steiner 1923 i en ansats att knapphändigt beskriva antroposofi

INNEHÅLL

PERSPEKTIVET 4
Redaktören har ordet

NYHETER 6
Mänsklighet idag?
Ljus vernissage

MOMENT DIALOG 10
Modern bygghytta
Finance, Food, Fuel, Fukushima

PORTRÄTT / SAMTAL 20
Samtal med Daniel Hörberg Björklund

SEKTIONEN FÖR LANTBRUK 26
Till jordens framtid
Koordination

ESSÄ 28
Rudolf Steiner och vetenskapens nålsöga

BILDER / DIKT 32
Dikt av Helena Olsson

KRÖNIKOR 34
2020 Future of Teacher Education
Alla dessa fantastiska år

MUSIK- OCH BOKANMÄLNINGAR 37
Edvin Østergaard: Die siebente Himmelsrichtung
Sven-Eric Liedman: Hets!
Espen Tharaldsen: Hverdagens forvandling
Rebecka Vik: Pans bok
Wolfgang Weirauch: Mer samtal med naturandar

KOMMANDE 46

ÅRSTEMA 2011/12 48

LEVNADSTECKNINGAR 52

KALENDARIUM 57

MEDVERKANDE I DETTA NUMMER

Sergeij Almstedt f. 1967. Musiker, bosatt i Stockholm. **Caroline Bratt** Lärare på Waldoflärarhögskolan, bosatt i Stockholm. **Ole Harald Dahl** Skribent, bosatt i Oslo (N). **Lars Danielsson** Arkitekt, bosatt i Järna. **Bjarne Edberg** Präst, bosatt i Järna. **Göran Fant** Gymnasielärare, bosatt i Järna. **Silja Farman** Skribent, bosatt i Järna. **Berit Fröseth** Bildkonstnär, bosatt i Järna. **Gustav Granström** Grafisk formgivare, bosatt i Hägersten. **Anna Hallström** Kursledare, bosatt i Järna. **Daniel Hörberg Björklund** Utbildningsansvarig på Skillebyholm, bosatt i Gnesta. **Oscar Laufersweiler** Grafisk formgivare, bosatt i Hägersten. **Johannes Ljungquist** Journalist, bosatt i Stockholm. **Thomas Lüthi** Ledare inom lantbruksutbildning, bosatt i Järna. **Göran Nilo** Pedagog, bosatt i Järna. **Mats-Ola Ohlsson** Pedagog inom läkepedagogisk verksamhet, bosatt i Järna. **Helena Olsson** Författare, bosatt i Stockholm. **Tobias Ossmark** Arkitekt, bosatt i Flen. **Sergej Prokofieff** Styrelseledamot för Allmänna Antroposofiska Sällskapet, bosatt i Schweiz. **Daniel Rudklint Präst**, bosatt i Stockholm. **Claus-Otto Scharmer** Forskare, bosatt i USA. **Otto Schily** F.d. inrikesminister i Tyskland, bosatt i Tyskland. **Jan Swantesson** Forskare, bosatt i Karlstad. **Tove Tidholm** Lärare, bosatt i Bromma. **Nigel Wells** Formgivare och pedagog, bosatt i Järna. **Antonius Zieher** Skribent, bosatt i Järna.

PERSPEKTIVET

PÅGÅENDE TIDSKRIFT

FORUM, vår kvartalstidskrift för antroposofi, har fått en ny yttre gestalt. Förra numret var premiären för denna form. Med nummer två kan det därför vara hög tid att säga några ord om den process som vi befinner oss i.

Motiven till omgörningen av tidskriften har berörts tidigare. Här kan några riktningar skisseras som hör till förnyelsen. Först och främst har intentionen varit att inte bara se över layout, utan även parallellt söka ett förnyat grepp om organets arbetsformer och organisation.

I praktiken har emellertid betydelsen av själva den grafiska formen vuxit och blivit till en inspirationskälla för både redaktion och redaktör. Till vår utmärkta hjälp i det sammanhanget har Ritator varit genom Gustav Granström och Oscar Laufersweiler. Genom osedvanlig lyhördhet och stark ideell närvaro har de lyckats tolka våra förutsättningar och önskemål, och omsätta dem till en finstämd och mänsklig grafisk form. Det är en rakt igenom professionell prestation att nå så långt med oförändrat begränsade medel. Konceptet har inte behövt andas kompromisser, bara våra egna brister har inneburit vissa skavanker. Ritator befinner sig mitt i den grafiska samtiden och har i övrigt en rad hedersamma uppdrag på sin meritlista.

För Ritator är det manuella momentet ett genomgående drag i deras lösningar. I fallet FORUM är de penselmålade rubrikerna ett sådant moment. Vid den allra första anblicken dröjde min övertygelse, rubrikerna utstrålar ju inget bedövande effektsökeri, men heller inte en tillbakagång till äldre tiders förtrogna kalligrafi, ”finskrift”. Snart inställde sig dock den övertygande närvaron som skriften förmedlar. Rubrikerna blir inte till främmande stereotyper. Över huvud är just rubriker mer flyktig bild än hård saklighet. För ett antal år sedan tog jag del av en intressant utläggning om att det filosofiskt sett egentligen bara finns texter och att rubriker aldrig kan höra till ”saken”, de är blott en egen konstruktion. Kanske bekräftar vår nya grafiska form en sådan tankegång.

När man sedan går över till tidskriftens innehåll kan man notera vissa försök till ett bestämma texternas egna genretillhörigheter och därmed även bli medveten om de genrer som står till vårt förfogande. Dessa tillhörigheter är en början och inte färdigbestämda för all framtid.

Vad gäller personorganisationen har förändringsförsöken glädjande nog redan nu inneburit att några nya skribenter på ideell bas har hittat in i tidningen.

Förhoppningen är att denna tendens ska fortsätta! Forumkretsarna är ännu mycket beskedliga, men med tiden ska även dessa kunna ta form. Nyckeln ligger i att inte överlasta denna form med programmatiska ambitioner, utan att de kan anpassas efter faktiska mänskliga relationer och möten.

Idealet om att bejaka en mångfald inom antroposofi – med dess vitt skiftande, ibland t.o.m. polära uttryck och intresseriktningar – kvarstår. Även här gäller dock utvecklingspotentialen, att det helt enkelt tar tid att etablera en verklig mångfald av genrer. Ännu är vissa intressen tydligt överrepresenterade. Det gäller även geografiskt. I det sammanhanget skulle jag särskilt vilja betona betydelsen av att få in de kortare bidragen och notiserna till FORUM, oberoende av om sammanhanget för bidraget upplevs som ”stort”. Varför? Jo, för att den lilla notisen eller ”anmälningen”, eller den fotografiska bilden för den delen, kan förmedla ett perspektiv med samma rikedom som en lång och till synes anspråksfull text. - En annan form som kan få betydelse är samvaro och utbyte kring en lunchträff, en onsdagslunch tillräcklig nog för att bearbeta ett ämne. Förslag prövas och tas gärna emot.

Om FORUM är ett bygge så är det ännu inte färdigkonstruerat. Det är i samtal med er läsare och intressenter som bygget blir till. Er medverkan kan förhoppningsvis underlättas av den stabila grundstruktur som vi sökt. I en ideal värld bärs tidskriften med lätthet såsom en gemenskap av fria andar. Emedan tillståndet inte är uppnått eller givet kan viss ansträngning på vägen dit vara lönsam och mödan väl värd.

TEXT
Tobias Ossmark

MÄNSKLIGHET IDAG

Först väsendet, sedan värdigheten

Ledmotivet vid den festliga akten i Goetheanum till Rudolf Steiners 150-åriga födelsedag den 27 februari var frågan om mänsklighet. Ha Vinh Tho från det Internationella Röda Korset och Otto Schily, f d inrikesminister i Tyskland, behandlade inför 1100 gäster, med utgångspunkt från sina respektive yrkesfält, den fråga som bestämde Rudolf Steiners liv och den av honom initierade världsuppfattningen, som han gav namnet antroposofi. FORUM publicerar ett utdrag ur Otto Schilys anförande.

Det är frågan om vi kan utveckla vår mänsklighet i mening av moraliska handlingar, om vi inte kan se oss själva som andlig-själsliga väsen. Vi måste brottas med denna frågeställning varje gång vi behöver besluta om och i vilken omfattning vi kan tillåtas ingripa eller inte ingripa i organiska processer. Vi tillsätter etikkommissioner, som ger beslutshjälp eller till och med ska överta besluten. Vilka sitter i dessa etikkommissioner? De åberopar sig på normer som kyrkorna härleder från de religiösa traditionerna eller politiken ur grundnormer av juridisk natur. En sådan grundnorm är förpliktelsen att förhålla sig korrekt till den mänskliga värdighetens oantastbarhet i grundlagens artikel nr 1. Detta är förvisso ett stort framsteg i den tyska författningshistoriken. Men kan vi verkligen härleda den mänskliga värdigheten ur en norm? Blir då inte värdighet tomma ord? Hänvisar inte ordet värdighet till människans väsen och därmed till hennes andlig-själsliga väsenhet? Måste inte varje normativ diskussion föregås av ett ontologiskt säkerställande?

Antroposofi möjliggör tillträdet till människans andlig-själsliga konstitution och dess säkerställande. Genom detta skapar den förutsättningen för mänsklighet och motverkar omänsklighet.

Oaktat alla ofullkomligheter och misstag som vi möter här och där i antroposofiska skrifter eller annorstädes är det ett obestridbart faktum att åtskilligt av det som bearbetats tankemässigt i antroposofisk mening har visat sig ha mycket positiva inverkningar på människans liv. Det har också fått ett brett offentligt erkännande inom fram för allt pedagogik, läkepedagogik och inom medicin och jordbruk. Antroposofi kan därför för sin del göra anspråk på: den skapar mänsklighet om den tas emot på ett fruktbart sätt. Detta gäller för övrigt också för tregreningstanken, om vi bara aktar oss för att schablonisera den.

Rudolf Steiners livsverk förblir ett mäktigt erbjudande som stimulerar eget tänkande och gör det kraftfullt, som formar känslolivet och hittar de rätta viljeimpulserna. Dock gör det det bara om vi avhåller oss från att betrakta detta livsverk som en samling trossatser som vi framställer på ett dogmatiskt sätt och om vi inte undviker de kritiska frågorna.

Bodo von Plato kallar antroposofi ett ”perspektiv” och det motsvarar min egen förståelse.

TEXT
Otto Schily
Övers. Göran Nilo
ur Das Goetheanum 9/11

Antroposofi i dialog

För att vi ska kunna utvidga de möjligheter som antroposofi kan erbjuda och skapa borde vi på ett tydligare sätt söka den kritiska dialogen med naturvetenskapen. Fysiker når idag i sin grundforskning insikter som närmar sig Rudolf Steiners resultat. När Hans-Peter Dürr skriver: ”Materia är inte sammansatt av materia…” och ”I grund och botten finns bara ande…”, så har dessa konstateranden en slående likhet med det Rudolf Steiner yttrar i ett föredrag 1908: ”Materia är inget annat än förtätad ande.” Men det gäller också att söka den kritiska och kampfyllda dialogen med till exempel hjärnforskningen, vars experimentella iakttagelser helt visst förtjänar stor respekt, men som når fram till högst frågvärda teser

Jag vill inte förtiga att mitt nästintill livslånga befattande med antroposofin från och till ledsagades av ett aktivt tvivel. Tog inte Rudolf Steiner med mångt och mycket av det han presenterade som resultat av sin andliga forskning helt fel? Om jag därmed har träffat rätt eller om jag helt enkelt har fallit offer för mina egna otillräckligheter, sätter jag ett stort frågetecken bakom. I vilket fall var Rudolf Steiner tillräckligt överseende för att slå fast att ”de bästa arbetarna inom antroposofin är de, som just har arbetat sig igenom starkt tvivel.”

LJUS VERNISSAGE

Lördagen den 14 maj hade utställningen SEE! COLOUR! vernissage och bjöd på ett fullsatt Kulturhus i Järna. FORUM närvarande och redogör här för några intryck.

TEXT
Tobias Ossmark

James Turell

Efter långa och omfattande förberedelser kunde utställningen invigas med en festlig och välbesökt vernissage. Själva festcermonin ägde rum i Kulturhusets stora sal med ett timslångt program. Musikstycken framförda violonisten Mats Zetterqvist respektive kören The Real Group ackompanjerade några väl balanserade anföranden i anslutning till utställningen.

Först fick initiativtagaren Rembert Biemond inta scenen och hans bidrag utvecklades till ett utförligt och spirituellt hållet tacktal.

Daniel Birnbaum, chef för Moderna Museet, bjöd på sina reflektioner kring utställningen. Vad gäller James Turells konstnärskap betonade han att temat där är så grundläggande vad gäller seende och perception att det undandrar sig de fack vi normalt har för att beskriva färg och ljus. Vidare gav Birnbaum sitt erkännande till originaliteten i utställningsserien – Turell, af Klint, Steiner, Goethe – en serie som man normalt inte möter på etablerade institutioner och en serie som tycks ge nya infallsvinklar. Avslutningsvis hyllade han utställningen som en av de viktigaste platserna för samtidskonst under denna sommar.

Föremålet för stor uppmärksamhet, James Turell, höll därefter ett för hans förhållanden ovanligt långt anförande där han både gav sin bild av platsen för utställningen och en beskrivning av tematiken för hans egna arbeten. Anförandet gav en signal om att utställningen i Järna även var en stor händelse för honom själv, troligtvis den största utställning som han någonsin genomfört i Europa. Hans uttryckliga respekt för platsen gav honom den formel som han inledde med: ”What honours you pleasures me.”

Daniel Birnbaum

Samtidigt med vernissagen utkom en ny bok kring temat färg:

Fritz Fuchs och Daniel Johnston
Hur husen fick sin färg. Byggnader i Ytterjärna – anteckningar från arbetet – idé och genomförande.

Boken innehåller berättelsen om hur husen kring Kulturhuset fick sin färg, både invändigt och utvändigt.
Det är en rikt illustrerad redogörelse för idéerna bakom och motiven för färgvalen.
Även val av material och arbetssätt redovisas på ett handgripligt och konkret sätt.

Omslagsfoto: Fritz Fuchs, bilden är tagen 1977 när Robygge målades för första gången.

MODERN BYGGHYTTA

TEXT
Tobias Ossmark

FORUM har besökt utställningen *Kosmos Rudolf Steiner* på konstmuseet i Stuttgart. I det följande förmedlas intryck och reflektioner därifrån.

Vid Königsplatz, mitt i centrum av Stuttgart, reser sig den nybyggda konsthallens glasfasad på höjden, försedd med texten *KOSMOS RUDOLF STEINER* i stora bokstäver. Ett budskap når ut och dominerar över den stora platsen, i övrigt omgärdad av historisk eller historiserande arkitektur. Platsen genomkorsas av det stora folkflödet, Stuttgarts ”Drottninggata”. Denna lördag är platsen ett överfyllt ”Sergels Torg” där regionens kärnkraftsmotståndare har samlats för en kraftyttring och samsas med den vanliga lördagsrusningen. Museets pågående utställning i flera våningsplan befinner sig för dagen i full kontinuitet med detta folkliv.

För mig som inte besökt Königsplatz sedan jag för nästan 20 år sedan bodde i Stuttgart var förändringen påtaglig. För det första fanns det där på platsen ingen glasad byggnadskropp och än mindre något nytt konstmuseum. Men framförallt levde namnet Rudolf Steiner en tämligen isolerad tillvaro, så att säga ”bergtagen”, uppe på höjden Uhlandshöhe.

Frågan infinner sig redan innan man kliver in i utställningen: Hur har intresset för Rudolf Steiners verk förändrats? Är allt bara en gigantisk PR-kupp eller finns det faktiskt en underliggande förändring?

Något generellt svar torde inte kunna ges, men uppenbart är, och värt att hålla fast vid, att främst kulturinstitutioner vars undersökningsfält inte har akademismens traditionella begränsningar har med full och bibehållen självaktning kunnat börja närma sig och omfamna antroposofin som ett omfattande konst- och livsprojekt. Där finns ett gemensamt fält. Där finns starka sk. koncept som fritt söker materialiseras och prövas, i en bredd av material och ända in i samhällslivet. Grepp som kan få nedslag i inte bara ”ren” konst, utan i vetenskapsdiskurs, design, jordbruk, skola, omsorg, medicin, samhällsmodeller, osv.

Kulturinstitutioner accepterar dock aldrig ideologier och den blotta ideologimisstanken har hållit dem borta från antroposofi. Man söker, om än med för stunden otillräckliga medel, ett öppet och autentiskt förhållande till livet. Att en viss försoning under senare decennier ägt rum mellan antroposofi och yttre levnadsformer torde därför vara en avgörande faktor för att ideologimisstanken inte behöver vara ett hinder. Biodynamiska produkter och biokosmetika har blivit del av masskonsumtionen, många antroposofiskt idéburna verksamheter har fått långtgående statligt erkännande, waldorfskolan har erhållit långtgående dispenser gentemot den

Fakta utställningen och parallellprogram:

Utställningen Kosmos Rudolf Steiner pågick till den 22 maj 2011. Närmsta hållpunkter för utställningen *Alchemie des Alltags:* 22 juni – 25 sept 2011: MAK Wien (A). 15 oktober 2011 – 1 maj 2012: Vitra Design Museum, Weil am Rhein (D) nära Basel. 9 februari – 26 maj 2013: MART – Museo di arte moderna e contemporanea di Trento e Rovereto (IT). Ytterligare stationer i förberedelse.

Utställningskatalogen *Alchemie des Alltags/ Alchemy of Everyday* (på tyska och engelska) finns att beställa hos svenska bokhandlare på internet.

Utställningen i Stuttgart åtföljdes av utställningen Rudolf Steiner in Stuttgart på *Rudolf-Steiner-Haus* i arrangemang av Antroposofiska Sällskapet. Utställningen finns även dokumenterad i en bok med samma namn, författare Andreas Neider och Harald Schukraft. FORUM hoppas anmäla den i kommande nummer.

Utställningen i Vitra Design Museum (D) kommer åtföljas av utställningen *Einszueins* vid närliggande Goetheanum (CH) under perioden 29 september 2011 – 7 januari 2012. Arrangörer är *Anderzeit* genom Johannes Nilo, Philipp Tok och Jonas von der Gathen.

nya svenska skollagen, osv. De tillhör ”mainstream” och som sådana tillhör de det liv som kulturen söker ett förhållande till.

Denna position kommer till uttryck hos Mateo Kries, chefkurator för ansedda *Vitra Design Museum* som producerat *Vardagens Alkemi*, huvuddelen i *Kosmos Rudolf Steiner* (intervju i *Das Goetheanum* 2010-23):

”Utställningar som ’The Spiritual in Art’, ’Der Hang zum Gesamtkunstwerk’ eller ’Okkultismus und Avantgarde’ visade hän på att man inte längre såg modernismen så endimensionellt, så rationalistiskt. Idag är vi en generation vidare. Att betrakta modernismens spirituella sida är inte längre ett tecken på en på något vis esoterisk-postmodern världsuppfattning, utan det har anlänt till ’mainstream’.”

Rudolf Steiner står inte längre för ett särintresse vilket Kries har tagit fasta på. Kries summerar vad som framkommit i utställningsarbetet: ”Vi fann det fascinerade hur många och vitt förgrenade bakåthänvisningar till Steiners ansatser som man finner idag. Där handlar det inte om ideologier utan om inspirationer och utifrån dessa blir idéer ibland på mycket mer fascinerande sätt verksamma.”

Med dessa aningar om ett förändrat sammanhang kliver jag in i utställningen. Så, vilka inspirationer får vi ta del av?

I utställningen får vi genom korta och välskrivna utställningstexter, genom utvalda dokument och genom en samling objekt (konst, design, arkitekturmodeller) ta del av den antroposofiska rörelsens receptionshistoria. I avdelningen *Kontext* blir Steiner synlig i sin tid. I *Metamorfoser* visas exempel från rörelsens gestaltningsprogram, dess ”inifrån-ut” och ”utifrån-in”. I *Praxis* kommer kombinationen av gestaltning och moraliskt handlande till uttryck. Det handlar givetvis inte om någon fullständighet, men väl om bredden i denna historia och karaktären i dess uttryck. För att öppna vår blick för det just verksamma i rörelsen – och inte blott ställa den på piedestal – inkluderar utställningen även samtida rörelser från såväl Steiners tid (genom exempelvis *de saligas öar* såsom Hellerau, osv. och design/arkitektur) som från vår egen tid (genom ett antal signifikativa konstnärskap och formgivare). Objekt som annars hör hemma i helt andra sammanhang står här plötsligen sida vid sida, till synes försonade utan att fullständigt kaos uppstår.

Något händer när en skrivbordsgrupp från ett Goetheanumsnickeri står i en slät, modern gallerisal. Något händer när en stol från samma verkstad står bredvid en designstol från vår tid. Något händer när konstnären Anish Kapoor börjar ifrågasätta och laborera med själva den släta vita väggen i samma utställning.

Genialisk i förhållande till dessa perspektiv är också Stuttgartmuseets egen lilla katalog där ett konstobjekt betraktas från olika vinklar, den konsthistoriska och den antroposofiska. Som vore det

den naturligaste sak.

Det sätt på vilket Mateo Kries lyfter fram och aktualiserar Rudolf Steiners beskrivning av en *bygghytta* för vår tid (17 juni 1914, GA 286) tillhör ett av de absoluta guldkornen som man finner i den mycket omfångsrika katalogen till utställningen *Vardagens Alkemi* – som vanligt i dessa sammanhang är katalogen ett minst lika väsentligt bidrag som själva utställningen. Bygghyttan var en central institution inom det medeltida katedralbyggandet och i Steiners ögon kan dess ideal och dess ”kristalliserade hantverk” återfå en förnyad betydelse i samtiden. Kries skriver: ”Vid det manuella förfärdigandet ska den steinerska världsbildens tanke- och andekrafter så att säga växla sina aggregatstillstånd och övergå till den bearbetade materian, för att på denna väg åter inverka på människornas vardagsliv.” (s 208)

En konkret plats för detta arbete var under Steiners tid det sk. snickeriet (Schreinerei) vid Goetheanum, ett laboratorium där material inte bara bearbetades under hantverkarens andliga närvaro utan också det utförda blev föremål för vidare konstnärlig verksamhet och framställningar genom föredrag. Kries tillför dessutom ytterligare ett perspektiv då han sammanför den moderna bygghyttans hantverksideal med ett nutida koncept, nämligen ”design som naturhistoria”. Där finns beröringspunkter mellan självförståelsen hos några idag framgångsrika formgivare och karaktärsdrag inom den antroposofiska rörelsens design och arkitektur, på senare tid kallad *Dornach Design* eller t.o.m. *Rudolf Steiner Design* (så lyder två titlar på nyutkomna publikationer av Reinhold Johann Fäth). Konceptet tar avstånd från en ensidigt rationalistisk formgivningsestetik som strävar efter att mer eller mindre lösa upp materialet i enbart pla-

nerad eller gestaltad form. I dess fokus hamnar istället precis det formgivningselement som upprättar en eftersträvad kontinuitet mellan ande och materia, en naturhistoria som inbegriper människan som medaktör. Och dess grundsats lyder enligt Steiners formel, i parafras med Goethe: ”Ande är aldrig utan materia, materia aldrig utan ande.” (GA 40)

Perspektivet som parallelliserar den antroposofiska rörelsens omfattande designuttryck med tendenser bland samtida formgivare syftar inte till att finna ”påklistrade” formala samband eller influenser, utan det ska bidra till att tydligare se det faktiskt verksamma i det koncept som designen utgår ifrån. I fallet Rudolf Steiner visar sig att design är fattat i ett väldigt brett sammanhang. Även den som är förtrogen med den antroposofiska rörelsens uttryck kan upptäcka en blindhet gentemot denna bredd.

Till utställningens förtjänster hör just detta: att med nya ögon se en till delar bekant formvärld och med Kries’ formulering ta del av de inspirationer som utgår från det modernas bygghytta. Bygghytten i den skisserade betydelsen är den kammare där allt kommer samman, själva navet som *Kosmos Rudolf Steiner* kretsar kring.

Det är även värt att notera några nyare publikationer signalerar exempel på en forskning som är kongenial med utställningen, förutom naturligtvis den tidigare omnämnda och innehållsrika katalogen med sina essäer och bildmaterial (338 sidor). Jag tänker på Reinhold Johann Fäth – också omnämnd – vars publikationer inom design och designterapi kombinerar konsthistoria med ingående kännedom om antroposofi. Från Norge bör också nämnas Espen Tharaldsen vars bok *Hverdagens forvandling* anmäls i detta nummer.

Med dessa intryck, låt oss så förflytta oss ut till utgångsplatsen, Königsplatz och den föresvävade kontinuiteten mellan utställningen och folklivet utanför. Folklivet dominerades ju denna lördag av den folkrörelse, en civil rörelse mot det ensidiga och riskfyllda utnyttjandet av jordens resurser som i energifrågan stavas kärnkraft och för en hållbar utveckling gentemot vår planet. Kan en utställning med konst- och designobjekt överhuvudtaget ha något med denna rörelse att göra?

I detta fall är jag underligt nog beredd att faktiskt svara försiktigt jakande. Kopplingen finner vi i utställningen själv där den antroposofiska rörelsens praxis inkluderas som en del av formgivningstemat och beskrivs av arrangörerna med följande introduktion:

”... den moderna människan blir först då varse sitt egenansvar när hon vid sidan om det modernas materiella och tekniska möjligheter även klarar av de andliga och mellanmänskliga uppgifter som är förbundna med dessa. Att sådana uppgifter var tätt sammanvävda med konstnärliga och filosofiska frågor, det visar inte minst hans vitt omfattande konstbegrepp – självaste jorden betecknade han vid ett tillfälle som ett ’största konstverk’ som människan ständigt på nytt har att gestalta.”

Havande vägg av Anish Kapoor

FINANCE FOOD FUEL FUKUSHIMA

Var gång man hör om nästa, nya kris, är det med en känsla av déjà vu - som om det inte är första gången vi möter problemet. Men vad är det egentligen som känns så bekant? Här följer några observationer av åtta karaktärsdrag som de verkar ha gemensamma:

1, *Effektivitet:* jakten på effektivitet är en av huvudorsakerna till att detta 4F-system havererar. Våra system är för ensidigt fokuserade på effektivitet. Effektiviteten syftar till att maximera en särskild variabel (avkastning på investering, avkastning per hektar, samt energiavkastning på investering) istället för att sträva efter att optimera fler variabler, vilket skulle förbättra livskraften och hälsan i det större ekosystemet. Detta enögda fokus resulterar i en brist på motståndskraft och att man blir blind för externaliteterna (hur världen påverkas i övrigt).

TEXT
Claus Otto Scharmer

ÖVERSÄTTNING
Silja Farman

Nasa utställningen 2010, Helena Olsson

2, *Externaliteter:* ett ensidigt fokus på effektivitet leder till att man missar de negativa effekterna i externaliteterna, allt det yttre, faktiska. En ekonomisk sektor på steroider får långtgående negativa externaliteter (konsekvenser) för naturen, människan och den verkliga ekonomin. En livsmedelssektor på steroider vållar stor skada i naturen (jorderosion, förorenat grundvatten), och för människan (arbetsförhållanden för arbetarna, hälsorisker för snabbmats konsumenten), och för samhället och kulturen (ensidig odlingskultur, ensidigt jordbruk). En bränsle- och energisektor på steroider leder exempelvis till att teknologi som kärnkraft blir billig, under förutsättning att man socialiserar riskerna, och privatiserar vinsten. Med andra ord: det följer en affärsmodell som Wall Street-oligarkin utvecklat, vässat och fulländat, t.ex. nu senast i 2008 års finans kris. Detta leder mig till observation no. 3:

3, *Mäktiga intressegrupper* som kapat alla statliga regelverk, offentliga investeringar, samt regeringen. Detta handlar egentligen om en *svängdörrs-problematik*: de departement (i Washington DC) som har till uppgift att reglera och granska Wall Street är ofta fulla av personer som kommer och går mellan Wall Street-oligarkin (Bank of America, Citigroup, Goldman Sachs, JPMorgan Chase) och departementen. Det är människor vars tänkande formats av dessa institutioner (som utgår från att vad som gynnar Wall Street automatiskt är gynnsamt för Amerika). Vi möter samma svängande dörrar inom FDA (Food and Drug Administration) och EPA (Environmental Protection Agency) med Monsanto, den multinationella livsmedelsjätten, som är minst lika problematisk som Wall Street. Jag har inte tillräckliga fakta om

Körsbärsblom, Kungträdgården 3

Nagasakibomb, Helena Olsson

energisektorn. Men vad jag däremot vet, är att kärnkraftsindustrin (tillsammans med Wall Street) var ett viktigt stöd för Obamas presidentkampanj. Och de dollarna var väl spenderade om man räknar in att bankerna löstes ut med ett räddningspaket, utan förbehåll; och när man betänker hur fort Obama återvände till ”business-as-usual”, och besparade kärnkraftsindustrin den behandling som de tyska kollegerna fick utstå: att möjligheten till nya kärnkraftverk och reaktorer är stängd, och att de gamla kärnkraftverken släcks nu.

4, *Marginaliserade människor får betala det högsta priset*. I varje krissituation är det de som har minst som blir mest lidande och får betala det högsta priset: de fattiga. Medan bankmännen på Wall Street åter kan njuta sina bonusar – för väl utförda tjänster som inte gagnar den verkliga ekonomin, men skadar de människor som den sysselsätter. De flesta människor som arbetar på ”Main Street” är fortfarande på ett eller annat vis lidande av någon fas av den dominoeffekt som 2008 års finansiella härdsmälta skapat. De betalar för den när de förlorar sina arbeten, förlorar sina lärare, förlorar de stödfunktioner som hållit de som kämpar mest flytande. Inom mat-systemet (food system) råder samma situation. Vad händer när matpriserna går upp? Det skadar dem som inte kan betala det högre priset: de fattiga.

5, *Sen feedback hinder för lärdomar*. Alla dessa system drivs med försenad feedback, vilket hindrar beslutsfattarna (i regeringen och företagstopparna för globala företag som Monsanto och Wall Street’s *Fyra Stora*) från att konfronteras med de negativa externaliteterna som deras beslut får för det större systemet, och därigenom förhindrar det även möjligheten till ett verkligt lärande eller förändring. Som Vandana Shiva (indisk fysiker, miljöaktivist, mottagare av Right Livelihood Award 1993) en gång sa: råvarorna strömmar från det globala södra till det globala norra, medan strömmen av avfall (och andra negativa externaliteter) rör sig från det globala norra till det globala södra. Den beskrivningen är giltig ännu idag, om än med några smärre modifikationer (främst pga. de växande ekonomierna i Asien).

6, *Pengaflöde i fel riktning*. En annan ström som rör sig i fel riktning rör pengar. Pengar flödar lätt till dem som redan har (mycket av) det, medan de som inte har pengar får kämpa ännu hårdare för att finansiera företag som kunde ge mycket positiv externalitet, och lågt eller till och med negativt ekonomiskt resultat. Det globala jordbruket, den icke-förnyelsebara energiindustrin, och den traditionella Wall Street-modellen för bankväsendet har alla privilegierad tillgång till kapital och pengar i alla dess former, och det i sin tur krymper det kapital som andra sektorer (förnyelsebar energi, etiska banker, ekologiskt småskaligt jordbruk, t.ex.) kan attrahera.

7, *Medveten konsument*. Konsumentmedvetenhet är förstås nyckeln till att vända utvecklingen, därför försöker de traditionella särintressena med alla medel hålla den medvetne konsumenten så okunnig som möjligt. Men ju oftare den medvetne konsumenten kräver (och lyckas genomföra) en transparens och öppenhet kring det ekologiska och sociala avtryck som produkterna i affären lämnat i naturen (under produktion och transport fram till hyllan i affären), desto fler, och mer inflytelserika kommer dessa konsumenter att bli, och gradvis balansera och omfördela maktförhållandet mellan producent och konsument.

8, *Arenas of Awakening - hur systemet kan göras medvetet om sig själv*. Vad är det då som vi inte sett i någon av dessa krissituationer? Arenas of Awakening. Platser som underlättar för systemet att varsebli sig själv. Ett Tahrirtorg (”Befrielsetorget” i Kairo, central plats för 2011 års demonstationer som krävde dåvarande president Hosni Mubaraks avgång, övers. anm.) för bankväsendet, för livsmedelsindustrin. Et cetera. Varför vi inte heller sett någon av våra gamla tyranner i dessa system störta (än). Vad har då det här med Fukushima att göra? Allt. (1) Kärnkraftsindustrin är ett exempel på extrem effektivitet som är helt vettig så länge man bortser från de (2) negativa externaliteterna. (3) Detta underlättas av ett system som föreskriver att man privatiserar fördelarna och socialiserar riskerna. (4) Vid en situation som den i Fukushima, lägger industrin den tyngsta bördan på de fattiga, som betalar med sin hälsa och sina liv. (5) Den övergripande strukturen i systemet förhindrar lärande, eftersom de negativa externaliteterna inte berör beslutsfattarna själva (de som dör av strålskador är arbetarna, inte ledningen). (6) Pengar fortsätter att flöda i fel riktning, eg. statliga medel pumpas in i gamla industrier istället för nya, förnyelsebara energiteknologier. (7) Det nuvarande systemet förhindrar konsumentmedvetenhet genom att inte tillåta människor att välja energikälla: förnyelsebar eller nukleär. (8) Man kan inte heller se att några försök gjorts till att skapa Arenas of Awakening. Tvärtom utgjorde regeringens och Tepco’s representanter vid presskonferensen ett smärtsamt exempel på hur man kommunicerar för

Maskrosor mot vitt, Helena Olsson 3

lite sanning, för sent. Och inte heller idag har vare sig japanerna eller resten av världen hört en hel, fullständig redogörelse för vad som hänt från ledningen i systemet.

Hur kan vi då vända utvecklingen? Genom att tillämpa ovannämnda principers motsats: (1) multi-variabel hälsa (istället för mono-variabel effektivitet), (2) internalisera externaliteterna, (3) När nationella riktlinjer och regelverk ska formuleras, bör processen vara transparent och bjuda in så många intressenter som möjligt, (4) Skapa särskilt utrymme för de som är mest utsatta, och låt dem komma till tals och bli medskapande i processen, (5) överbygg feedbackglappet mellan beslutsfattarna och de som påverkas av deras beslut, (6) vänd på pengaflödet, (7) bemyndiga konsumenter och medborgare, (8) skapa Arenas of Awakening där hela systemet kan skärskådas, inifrån sig själv – och ta intryck av det kollektiva medvetande som det för med sig.

Vad tror du är på gång? Har du några andra exempel som är relaterade till de här åtta observationerna? Eller har du några egna observationer som du tycker känns relevanta? Vad kan vi göra för att vända utvecklingen?

Tacksam för er medverkan. Allt gott – Otto.

VÄGEN TILL SKILLEBYHOLM

I FORUM 2011-1 kunde vi läsa följande: ”En stor händelse i början av året (2010) var godkännandet av en tvåårig utbildning på Skillebyholm som Yrkeshögskoleutbildning: Trädgårdsmästare, ekologi och entreprenörskap.” Efter 21 års försök kunde utbildningen få statligt erkännande. Vad ligger bakom denna händelse? FORUM träffade Daniel Hörberg Björklund för ett samtal. Medverkade under samtalet gjorde även Tobias Ossmark.

TEXT
Tove Tidholm

En dag för några år sedan ringde Thomas Lüthi från Skillebyholm till trädgårdsmästaren Daniel Hörberg Björklund (som då bodde i Ödeshög, Östergötland) och pratade bort en halvtimme innan Daniels son slog sig och samtalet hastigt fick avbrytas. Några veckor gick. Sedan talades de vid igen, och då kom frågan, som fick Daniel att börja skratta: vill du komma och föra arbetet med Skillebyholm vidare?

”Det kanske verkar som en konstig sak att börja skratta, när man får en så livsavgörande fråga”, säger Daniel, ”men det var som om allt föll på plats. Allt jag hade gjort tidigare i mitt liv var som en förberedelse för det här.”

Daniel gick på Kristofferskolan på 80-talet och älskade hantverket och det konstnärliga. Aldrig ska det vara något intellektuellt för mig, tänkte han då. Han blev möbelsnickare efter skolan och trivdes med det, men fick problem med luftvägarna och blev tvungen att tänka om. ”Det fanns då bara en diffus längtan efter något levande, och utomhus”, säger Daniel. Han var en ”skeptisk waldorfelev” så det var inte alls självklart att det skulle bli Skillebyholm, när det ett tag stod och vägde mellan Skillebyholms biodynamiska trädgårdsmästarutbildning och Säbyholms konventionella. Det blev ändå Skillebyholm, åren 1996-99. Styrkan med Skillebyholm, poängterar han, var att han fick ett motiv till att vara trädgårdsmästare, nämligen vördnaden inför naturen och möjligheten att öppet få tala om och leva med att det finns andra kvaliteter än de rent materiella, instrumentella. ”En kompis gick på biologutbildningen på universitetet”, berättar Daniel. ”Liv är elektriska impulser i biomassa, sa han. Vi hade mycket fruktbara diskussioner!”

Tobias Ossmark och undertecknad är på besök i Gnesta en solig skärtorsdag. Daniel kom hitflyttande med sin familj som en följd av Thomas Lüthis fråga för två år sedan. Vi behöver inte fråga Daniel många frågor; han har hur mycket som helst att berätta. Han går tillbaka till 1983 (då han själv gick i trean!) och den stora trädgårdsutställningen på Liljewalchs 1983 som Arne Klingborg initierade. Utställningen mynnade ut i frågan: Vad är trädgård i dag? Lars Krantz var en av dem som bar frågan vidare, och Rosendal föddes ur impulsen om att undersöka vad en handelsträdgård i mötet mellan stad och land skulle kunna vara. Trädgårdsmästaren skulle kunna ha en pedagogisk roll där och förmedla livsviktiga intryck till stadens invånare, tänkte man sig. Trädgårdsutställningen från Liljewalchs fick en succéartad fortsättning på kulturhuset Blå stället som ligger i Angered, ett av Göteborgs miljonprogramsområden. Där drog utställningen 55 000 besökare!

Under kulturhuvudstadsåret 1998 praktiserade Daniel på Rosendals trädgårdar på Djurgården i Stockholm och hade då träffat sin livskamrat Anna, som också är trädgårdsmästare. De fick tillsammans erfarenheter som snart skulle visa sig synnerligen matnyttiga. Det hade blivit mycket ”grå kostymer med lattemuggar” på Rosendal, säger Daniel. Hur kunde idén från 1983 vidareutvecklas? Lars Krantz, som ju själv småningom kom att dra vidare norrut, till Wij trädgårdar, frågade Daniel och Anna om de inte kunde tänka sig att bygga upp en handelsträdgård i Angered med Rosendal som förebild. ”Det fanns inga pengar, men Lars sa att det skulle ordna sig, så det gjorde det”, säger Daniel. Anna och Daniel flyttade ner med två nedmonterade växthus från Ekerö, ett hyreskontrakt på nedre botten i Angered samt 80 000 kronor.

Den första oktober 2000 kom bland andra Lars Krantz, Mats Ahlberg och Arne Klingborg och invigde Lärjeåns trädgårdar – och så var det i gång! Vilket slit, förstår man! Daniel var då 26 år, oförskräckt och ännu inte pappa… ”Lärjeån var vårt barn”, säger han. Men efter flera lärorika år i Göteborg, när de fått sitt första barn, flyttade de ut på landet utanför Ödeshög i Östergötland och andra krafter tog över i Angered. Daniel började arbeta på Visingsö med tvångsomhändertagna pojkar i övre tonåren på LVU-hemmet i Stigbyskolan. Han hade inte trott att det skulle passa honom, men det visade sig att det passade perfekt. Så kom det sig att han, som varit ”anti allt akademiskt” tills dess, ändå sökte sig till lärarutbildningen vid Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping. Utbildningen riktade sig till praktiker som redan undervisade på gymnasial nivå, och där ”blev det balans i mig”, säger Daniel. Han förstod sig på det akademiska och fick ihop det med all erfarenhet han hade från förut. Samtidigt byggde han upp en trädgårdsutbildning för ungdomarna på LVU-hemmet.

”Det var ju inte med sommarblommorna man nådde dem. Jag har spelat rugby i tio år, och det var den vägen jag fick det att fungera. Lagidrotten, sportpsykologin. Som medmän

niska kunde jag fånga de här grabbarna, och de konkreta resultaten av odlingen tog de till sig. Vi tittade på fröpåsarna och såg att det var en grobarhet på 79 %, och så räknade vi och kunde säga att titta här, du har fått 98 % av fröna att gro! Det ger självförtroende!”

När Thomas Lüthi ringde från Skillebyholm, fanns all erfarenhet hos Daniel, inte som grobara frön, utan snarare som livskraftiga plantor som bara behövde planteras om i ett nytt sammanhang. Entreprenörskap. Pedagogik. Biodynamisk odling. Vanan vid den akademiska världen och förutsättningarna att skriva en riktigt bra ansökan, som ändå skulle vara sådan att han kunde se sig själv i spegeln och inte ha anpassat sönderde biodynamiska grundvärdena… Daniel skrev ansökningen, som ledde till att Yrkeshögskolan nu annonserar en ny, statligt finansierad, studiemedelsberättigad utbildning: Trädgårdsmästare, ekologi och entreprenörskap, 400 yrkeshögskolepoäng. Många ansökningar har skickats från Skillebyholm genom åren, men inte förrän nu fick de godkännandet. ”Det är härligt att det äntligen är dags!” säger Daniel.

”Jag vill att det biodynamiska ska vara verkligt och levande, något som gör skillnad.”

Så, vad vill han nu? Vilka är drivkrafterna? ”Uppgiften är att kommunicera det biodynamiska”, säger han. ”Jag vill att det biodynamiska ska vara verkligt och levande, något som gör skillnad. För att få acceptans från samhället kan man inte bara inspirera, det man gör och säger måste vara förankrat i forskning för att få rätt slagkraft. Därför var det en sådan glädje att Artur Granstedt och BERAS-projektet (Baltic Ecological Recycling Agriculture and Society) ville husera på Skillebyholm! Skillebyholm ska vara en öppen mötesplats, en biodynamisk verksamhet och ett biodynamiskt utbildningscentrum för Sverige och övriga Norden.”

Skillebyholms kontakter med Södertälje kommun är goda, och dem odlar Daniel vidare. Ett exempel på det är att alla som lagar skolmat i Södertälje kommun kommer ut på studiedagar till Skillebyholm och åker hem fullmatade med nya intryck. ”En kock smakade på vår timjan och spottade ut den. Jag fick förklara för honom att den är så mycket kraftigare att det inte behövs så mycket som av den blaskigare som är uppdriven i en plastkruka!”

Om förhållandet mellan biodynamisk och ekologisk odling säger Daniel: ”Ingen tjänar på att vi är världsmästare i vår egen garderob. Jag ser det så här: Krav och Demeter strävar åt samma håll, och hållningen måste vara att vi samarbetar!”

När vårt samtal kommer in på Artur Granstedt och hans forskning i BERAS-projektet frågar Daniels son Alve: ”Vilken Artur, pappa?” ”Min idol!” svarar Daniel. ”Jag säger till mina studenter att Michael Jackson är King of Pop, men Artur Granstedt är King of Science.”

Namn: Daniel Hörberg Björklund
Född: 1974
Uppväxt: i Stockholm
Bor: i Gnesta sedan 2009.
Familj: Fru Anna och två barn, en dotter 8 år och en son 5 år.
Yrke: Trädgårdsmästare och lärare
Nuvarande anställning: ansvarig för den tvååriga Yrkeshögskoleutbildningen på Skillebyholm.
Axplock tidigare arbeten:
Möbelsnickare, uppbyggnad av handelsträdgård i Angered, trädgårdsutbildning för ungdomar på ett LVU-hem på Visingsö.
Fritidsintressen: musik, fiske och idrott.

SEKTIONEN FÖR LANTBRUK

Är jorden bara ett dammkorn i kosmos? Är gården bara en irrationell rest i vårt tilltagande urbaniserade samhälle? Vad händer när lantbruket instrumentaliseras i naturvetenskapens namn? Vad händer när 30% av jordbruksmarken har förstörts genom markerosion under de gångna 40 åren samtidigt som mänskligheten varje år konsumerar 1,4 gånger av jordens reproduktionsförmåga? (C-O Scharmer 2011).

Frågorna anspelar på grundfakta och dominerande vetenskapsuppfattning i vår civilisation. Frågorna antyder också behovet av fundamental livsforskning och livpraxis. Slutligen för dessa frågor rakt in i Lantbrukssektionens verksamhetsområde där vi bl.a. finner årets konferens "Framtidsverkstad Lantbruk". Med stor bredd och facettrikedom finns den dokumenterad i Das Goetheanum 2011-17/18. Dokumentationen är i sig ett led i en ny arbetsform. Som ett utdrag publicerar FORUM ett bidrag från Thomas Lüthi, en av ledarna för sektionen och president för Demeter International.

—

Till Jordens framtid

TEXT
Thomas Lüthi

ÖVERSÄTTNING
Göran Nilo

Vi har ett självklart förhållande till den jordiska omgivningen. Vi kan greppa tingen. Men hur är det i förhållande till den kosmiska omgivningen? Vi upplever soluppgång och solnedgång. Samtidigt vet vi att jorden vrider sig själv. Vi känner till avstånden till månen, solen, stjärnorna. När dessa dimensioner blir upplevelser förnimmer man tomhet, en känsla av att vara förlorad.

Men delarna visar på sammanhang: Mineralerna grips av livskrafterna, växterna tas upp av djuren. Det ena griper in i det andra och delen tjänar helheten. Livsprocesser förlöper rytmiskt. Fröet öppnar sig för omgivningen, utveckling följer, vintervila, tillväxt med solens bana och blomning ur det omhöljande. Pollen lösgörs och fördelas av luft och vind. Frönas utveckling är avhängig av om det kommer ett bud i form av pollen ur framtiden. Strömmen ur det förgångna räcker inte till.

I Sverige kan man i början av maj stå under en björk och riktigt höra hur knopparna öppnas. Först är bladen ljusgenomsläppliga, sedan förtätas de. Bladet genomlever våren och sommaren. Parallellt utvecklas en punkt i bladvecket. Det blir höst, det färdigutväxta bladet blir gult, andra röda, vissnar, blir tunga och faller till marken. Det har blivit mörkare och kallare, hela naturen andas in. När det utväxta bladet, som nu fyllt sin uppgift, börjar vissna, differentieras fröet till det nya. Rudolf Steiner beskriver hur plantan inte bara växer för den egna utvecklingens skull, utan utvecklar ett överskott som strömmar ut i kosmos.

Överskottskrafter ur mineralriket ger växterna riktningen. Samtidigt uppstår i landskapet rum genom djurens verksamhet, som allt efter djurart är riktad åt helt bestämda håll. Jorden har uppgiften att föra in nytt liv i makrokosmos. Då måste något ställas emot tendensen att föra det gamla vidare. Ur stoftkornet jorden blir ett nytt makrokosmos till inom vilket det gamla döda löser upp sig. Det betyder att vi lever och är verksamma i en avgörande vändningspunkt i tidsströmmen.

Frågan efter mening och mål i det egna livet får på detta sätt ett omfattande svar. I jordens väsen syns överallt en fröartad värld. Varje växtform, varje sten, vart och ett av dessa väsen bidrar till att jorden blir ett embryonalfrö till ett nytt makrokosmos. Har vi insett detta och sett möjligheterna till att anknyta till detta?

—

Koordination

TEXT
Claus-Otto Scharmer

ÖVERSÄTTNING
Göran Nilo

Som en del av Lantbrukssektionens verkstad gav Claus-Otto Scharmer ett anförande med titeln "Om att handla ur ett medvetande". FORUM publicerar ett utdrag som skisserar ett utvecklingsperspektiv i förhållande till den sk. koordinationsmekanismen.

Med *Koordinationsmekanismen* menar jag hela sammanhanget av kunder och producenter, bönderna. En "byggplats" som vi känner så väl. (...)

Vad hittar vi där? En intressant utveckling i fyra steg: Den första formen var hierarki och makt, statlig styrning, planekonomi – uppifrån och ner. Den andra formen är marknaden och konkurrens – krafternas spel. Marknaden förklaras vara den faktor som skapar en sund ekonomi, därför blir det en marknadsfundamentalism. Allt blir vara, även det mänskliga arbetet. Den tredje koordinationsmekanismen som vi världen över har kunnat se utveckla sig under de senaste 50 åren, det civila samhället. Här regleras livet i nätverk genom dialog, genom förståelse för de ömsesidiga intressena och positionerna. Sociala kontrollformer bemästrar kapitalismen.

Men det finns också en fjärde nivå, viljeyttringar som är beroende av ett gemensamt medvetande – *awareness based collective action*, när vi tillsammans med kunderna, med vår omvärld lyckas skapa ett medvetande, där alla engagerade handlar ur varseblivningen av händelserna, ur den gemensamma situationen och inte ur ett blott och bart egenintresse, alltså inte ur egomedvetandet. På engelska kallar jag det "from Ego System Awareness to Eco System Awareness". Det är nu inte bara marknaden. Inom marknaden drivs vi i första hand av egomedvetandet. Hur gestaltas relationen till kunderna? Är det bara via produkterna? Det är den första relationsnivån. En andra är via upplevandet. Människor kommer till en gård och upplever något där. Sedan finns en tredje nivå, då det inte bara är upplevelser, utan där äger en varseblivningsprocess rum. Då är det inte längre bara prestationer som räknas utan en dialog äger rum, ett samtal där man börjar se sig själv ur ett helhetsperspektiv. Den fjärde skulle kunna vara en gård som en stillhetens ort där jag börjar nå fram till mina djupare källor, vem jag verkligen är. Där sker en utvidgning av medvetandet, en fördjupning. Där märker jag vem jag egentligen är och varför jag är här. När jag vaknar upp i ett djupare skikt av mitt själv så är det något som leder mig till gemensamma handlingsimpulser. Dialogen innehåller verkligen mer än att bara lära sig. Här är det en överpersonlig gemenskap som inspirerar.

Vi kan hantera de globala ekologiska, sociala problemen genom ett utvidgat medvetande när de aktuella aktörerna skiftar från ego-medvetande till ett gemensamt medvetande. Rudolf Steiner kallade det associationer. Det är utmaningen för vår generation.

Med anledning av 150 år Rudolf Steiner presenterar FORUM Bjarne Edbergs nyskrivna bearbetning av ett centralt moment och motiv i Steiners biografi.

VETENSKAPENS NÅLSÖGA

Rudolf Steiner i 35 års ålder, 1896.

TEXT
Bjarne Edberg

Rudolf Steiner och vetenskapens nålsöga

Rudolf Steiner var från början starkt inriktad på filosofin och särskilt kunskapsfrågan. Redan i ungdomen funderade han på all vetenskaps egentliga grundproblem: hur kan man veta att man vet? Det var alltså tidigt klart för honom, att om man bara tror att man vet, kanske man inte vet någonting alls.

Till en början intresserade han sig för hur andra tänkare såg på detta, Emmanuel Kant t.ex. Men han brottades själv med problemet bl.a. i sin forskning om Goethes kunskapsart och i sin doktorsavhandling, *Sanning och Vetenskap*.

Det var i *Frihetens Filosofi*, som Rudolf Steiner kunde presentera en lösning. Han gav inte ett allmänt svar, utan individualiserade frågan. Den kom att lyda ungefär: Hur kan *jag* veta att jag vet? Den frågan har inget allmänt svar. Gåtans lösning ligger i en individuell erfarenhet.

Med den erfarenheten var något oerhört uppnått. Rudolf Steiner tog steget genom kunskapens nålsöga. Det betyder att auktoritetstrons fjättrar för alltid är brutna. Bortom nålsögat fann han friheten. Medvetenhetssjälens knopp slog ut i blom.

I *Frihetens Filosofi* har Rudolf Steiner berättat hur den väg såg ut som ledde till ”Erfarenheten av en själs frihet” . Han försökte med den boken hjälpa andra att göra samma erfarenhet. Den hjälpen behöver de flesta av oss, för annars tror man att sanningen kan komma utifrån och att man inte behöver ta ansvar för den själv utan bara behöver ange en auktoritativ källa t.ex. ”der Doktor…”

Rudolf Steiner hade ovanliga förutsättningar för ”Erfarenheten…”, det berättar han om i *Mitt Liv*, kapitel 22:

Vid slutet av Weimartiden hade jag 36 levnadsår bakom mig. Redan ett år tidigare hade en djupgående förändring begynt i min själ… Att erfara sådant som kan upplevas i den andliga världen var för mig något som föll av sig självt: det iakttagande uppfattandet av sinnevärlden erbjöd mig de största svårigheter …

Detta ändrade sig fullständigt från och med början av det 36. Levnadsåret. Min iakttagelseförmåga för ting väsen och tilldragelser i den fysiska världen förändrade sig och blev noggrannare och intensivare… En tidigare inte förefintlig uppmärksamhet för det sinnligt iakttagbara vaknade inom mig.

Den nya förmågan hos Rudolf Steiner känner vi igen från sagornas värld. Det är den tredje broderns, Askeladdens eller Dummerjöns förmåga, den som gör att han vinner prinsessan. Det var intresset och värdesättandet av sinnesvärlden som sådan och upptäckten av tingens dolda möjligheter. Den stora dagen, ”det var en gång”, då glöden slocknat i askan efter den ur-eld som brann i de gamla mysterierna, ur-uppenbarelsen, och då alla traditioner dött och borde begravas, då vände sig sagornas hjälte, medvetenhetssjälens representant, från det inre ut mot sinnevärlden. Samtidigt har prinsessan, Antroposofia, blivit giftasvuxen. Alla får fria till henne men de gamla förnimmelse- och intellektuella själsförmågorna misslyckas snöpligt och förstår inte heller lillebrors överraskande framgång.

Jag hade den känslan, att sinnevärlden har något att avslöja, som endast den *kan avslöja. Jag betraktade det som ett ideal att lära känna den endast genom det som* den *har att säga utan att människan bär in något i den vare sig genom sitt tänkande eller genom något annat i hennes inre uppträdande själsinnehåll.*

Bortom nålsögat har kunskapandet förvandlats! Sammanfogandet av sinnesiakttagelser med förklarande begrepp var för filosofen Rudolf Steiner: kunskap. Nu inleddes ett nytt kunskapande. Andliga upplevelser kunde börja bli andevetenskap.

Jag märkte att jag upplevde ett av människolivets förvandlingssteg i ett vida senare livsskede än andra. Men jag såg även att detta har följder för själslivet. Jag fann att människorna, emedan de tidigt övergår från den själsliga verksamheten i den andliga världen till upplevandet av det fysiska, inte når fram till någon ***ren uppfattning*** *av vare sig den andliga eller den fysiska världen. De sammanblandar alltjämt helt instinktivt det som tingen säger deras sinnen, med det som själen upplever genom anden och som hon då använder sig av för att* ***”föreställa”*** *sig tingen.*

”Föreställningar” förfalskar både ande- och sinnevärlden. De har tappat både sannings- och verklighetshalt (men bygger i stället upp vårt jordiska självmedvetande; egot blir viktigt och utrustat med fördomar.)

För mig hade… öppnats tillträde i en helt ny värld. Den från allt subjektivt i själen fria, objektiva sinnevärlden uppenbarade något varom en andlig åskådning inte hade något att säga.

Men detta kastade också ljus tillbaka på andens värld. När sinnevärlden själv avslöjade sitt väsen, så var för kunskapen motpolen given för att värdera det andliga i dess fulla egenart, oblandat med det sinnliga.

Särskilt starkt ingrep detta i själslivet, eftersom det även visade sig på det mänskliga livets område. Min iakttagelseförmåga inriktade sig på att helt objektivt, rent åskådningsmässigt uppta vad en människa genomlevde…

Jag fann snart att en sådan iakttagelse av världen i sanning för in i den andliga världen…

Så hade då andens och sinnenas värld i sin fulla motsättning trätt fram för min själ…

Där motsatserna upplevs som utjämnade (begrepp och sinnesiakttagelse förbundna; alltså vanlig intellektuell kunskap) *härskar det livlösa, det döda. Där liv råder* ***verkar*** *den outjämnade motsatsen; och livet självt är den fortsatta övervinnelsen, men samtidigt nyskapelsen av motsatser.*

För att meditativt vinna ett rätt förhållande till världen ställde jag jämt och ständigt följande inför min själ: Här är världen full av gåtor. Kunskap skulle kunna nå fram till dem. Men denna vill för det mesta uppvisa ett tankeinnehåll som lösning av en gåta. Och dock, gåtorna – så måste jag säga mig – lösas ***inte genom tankar****. Dessa föra själen in på lösningarnas väg; men de innehåller inte lösningarna…*

Även sade jag så till mig: hela världen utanför människan är en gåta, den egentliga världsgåtan; och ***människan är själv lösningen****.*

Härmed tog Rudolf Steiner steget från filosofin till antroposofin. Möjligheten att framträda som andlig lärare i modern vetenskaplig anda var skapad.

1900-talet var förberett och ett flöde av andlig kunskap strömmade i imaginativ form i en första våg. Sedan tillkom en ström av inspiration för konsten i alla dess former. Och till sist de väldiga intuitionerna; social tregrening, nya impulser för yrken som vill nära, vårda, läka och utveckla människor och dessutom instiftandet av sjukhus, skolor, samfund och sällskap.

När man på detta sätt försöker uppskatta Rudolf Steiners livsverk i dess helhet förstår man att samtiden i stort sökte rädda sig intellektuellt genom att blunda, vända dövörat till eller förneka. För vårt vanliga medvetande är det rätt och slätt omöjligt att förstå; och tro vill inte den moderna människan, och Rudolf Steiner ville inte bli trodd! Hans strävan var att leda andra fram till samma kunskapskälla som den han öste ur; till själens fria liv.

I den redan citerade boken, Mitt Liv, kapitel 26 blir det klart att författaren som 35 åring varit med om en andlig händelse vars kunskapsmässiga bearbetning innebär steget från filosofin och i sin fortsättning utgör utvecklingen av hela antroposofin:

Det avgörande för min självutveckling var, att andligt ha stått inför mysteriet på Golgata i en i högsta grad innerlig och allvarlig kunskapshögtid.

Denna andliga händelse, ”kunskapshögtid”, hade ingen som helst likhet med sådan plötslig extas som i vissa religiösa sammanhang kallas ”frälsning”. Den hade i Steiners egen föreställning inte ens med kristendomen att göra, alltså med den kyrkliga traditionen. 1898, två år senare, skrev han inför sekelskiftet:

Vi går över till nästa århundrade med en helt annan känsla, än den våra föräldrar, som fostrats inom kristendomen, hade. Vi har blivit verkligt nya människor! Men vi, som omfattar den nya världsåskådningen även med hjärtat, utgör en liten församling. Vi vill vara förkämpar för vårt evangelium, så att i det nya århundradet en ny generation må uppstå som vet hur man lever nöjd, glad och stolt utan kristendom, utan att snegla på det hinsides. (GA 33)

Det har igen och igen hävdats att Rudolf Steiner med sin teosofi och antroposofi bröt med sin ungdoms filosofiska frihetsideal. Man kan ju läsa ovanstående utsago som ett program för 1900-talets ateister och 2000-talets humanister. Men om man är öppen för att han använde orden för att nå de dåtida läsarnas hjärtan utan anspråk på allmängiltighet, alltså aktuellt i det dåvarande nuet, möter man en storslagen hållning, ett förtroende till den fria människan och det fria kulturlivet. Detta förtroende som fanns med hela tiden och utgjorde en av grundpelarna för social tregrening. Även den Fria Waldorfskolan uttryckte samma frihetsidé. Det fanns ingen kristendomsundervisning i kursplanen; all undervisning skulle vara genomsyrad av kristendom som liv men inte som lära. Steiner talade om kyrkans anspråk på ensamrätt till nattvardens sakrament som icke legitimt, därför att Kristi kropp och blod är en kosmisk realitet sedan Golgatamysteriet. All näring som Jorden genom växtriket ger människan förenar henne med Kristus, vars kropp är Jorden och vars blod är de i solljuset mognade safterna.

Förhållandet till prästen Friedrich Rittelmeyer och mötet 1921 med de unga människor som ville bli präster – förutsatt att det gick att förnya det yrkets roll i den fria andan – innebar för Rudolf Steiner upptäckten av en annan aktuell impuls. Det var inte Rudolf Steiners egen uppgift och låg inte heller direkt i linje med den, men han såg den som ett uttryck för den sanna tidsanden. Han ställde sig till förfogande för Rörelsen för religiös förnyelse, Kristensamfundet, och gav den en ”hjälpande hand som privatman”. Han var nu en mästare i att hantera *andens och sinnenas värld i sin fulla motsättning… Där liv råder… och livet självt är den fortsatta övervinnelsen, men samtidigt nyskapelsen av motsatser.*

Kristensamfundet grundades och fick sin konstitution, sina ritualer, sitt namn och framtidsriktning och mycket mer av råd och innehåll för livet i församlingarna från denne ”privatman”, som likt sagans lillebror var hjälpsam och delade med sig av sin matsäck till vem som än bad honom.

—

FIXSTJÄRNOR

Från ögonrummet
ett par soltimmar bort

från stjärna
till människa

klistrar Han guldstjärnor
över vår livsväg

Han med ögon utan slut
Fixar skivan

Helena Olsson
Illustration Helena Olsson
"Teosofi" Kapitel VI "Om tankeformerna och den mänskliga auran".

2020 The Future of Teacher Education

TEXT
Caroline Bratt

I början på mars ägde konferensen ”2020 The Future of Teacher Education” rum i Wien. Konferensen arrangerades av Zentrum für Kultur und Pädagogik, som är en lärarutbildningsinstitution i Österrike (med dr. Carlo Willman som motor). Tanken var att skapa en möjlighet för utbyte av erfarenheter av och forskning kring lärarutbildning mellan såväl waldorfpedagoger som ”mainstream pedagoger”. Detta visade sig också i huvudtalarlistan där en representant för det österrikiska utbildningsdepartementet, professor Gerd Biesta, University of Stirling och Christoph Wiechert, pedagogiska sektionen samsades om utrymmet.

Vilka kompetenser och förmågor behöver en lärare och hur kan man i en lärarutbildning stödja utvecklingen av dessa? Denna fråga genomsyrade föredrag och seminarier.

Konferensen, med ca 150 deltagare, fyllde också funktionen att sammanföra personer från flera länder genom att den hölls på engelska trots att den arrangerades av Zentrum für Pädagogik och hölls i Österrike, något som uppmärksammades och uppskattades av flera deltagare. Waldorflärarutbildare runtom i Europa arbetar på nytt med att stärka och formalisera samarbetet sinsemellan. Även Waldorflärarhögskolan deltar i detta arbete. Internationellt samarbete av det här slaget skulle så småningom kunna leda till en internationell waldorflärarexamen som accepteras också på nationell nivå!

—

Alla dessa fantastiska år på Rudolf Steiner-seminariet

TEXT
Johannes Ljungquist

Att delta i livet på Rudolf Steinerseminariet i Järna på sjutti- och åttitalet var en fröjd. Platsen kändes som världens medelpunkt och studenter, lärare, medarbetare som en stor familj. En bild för detta var lunchfinalerna då alla samtidigt reste sig, tog varann i hand i en stor ring runt Robygge-matsalen, och unisont sa TACK FÖR MATEN!

Eller då den store pedagogen Jörgen Smit hade en 14-dagars astronomiperiod med Allmänna linjen. Då gick vi alla till stora salen i “Vita huset” och blandade oss med seminaristerna. Vi lyssnade andäktigt och förundrades över vad Jörgen hade att berätta. Dessa förmiddagstimmar höll till och med Robygge stängt.

Var det någon av oss som gifte sig på Saltå ordnades häst och vagn för brudparet och eskort till seminariet med hurrande människor utmed vägen och fest med tal på gräsmattan framför vita villan.

Det var en tid som sprudlade av idéer. Den kreative dynamon och alltings ursprung Arne Klingborg skapade sina stora utställningar med ett hav av entusiastiska medarbetare. Det var alltid en utställning på gång, kändes det som – ibland parallellt med Liljevalchs i Stockholm.

Och den tyske bankmannen Barkhoff lanserade idéer kring hur grupper av människor genom så kallade *lönegemenskaper* kunde generera överskott som kunde tillfalla de projekt man gemensamt ville stödja. Det här var en stor grej ett tag i Järna. Alla var upphetsade över vad detta kunde innebära. Många sådana lönegemenskaper kunde på sikt förändra samhället! Kulturlivet skulle plötsligen få finansiella muskler!

Sen gjorde torven sitt intåg. Den gemytlige schweizaren och antroposofen Johannes Kloss upptäckte att torvens fibrer gick att göra kläder av – som dessutom var motståndskraftiga mot strålning! Entusiastiska ungdomar vallfärdade till det lilla torpet i den gamla halländska bruksorten Rydöbruk för att hjälpa Johannes att ta upp torv på myrmarkerna där.

Och sjöng man något så sjöng man *Verbeck-sång*, en sorts innerligt tonande som föregicks av speciella ramsor (ring-ning-ning) som förberedelse. Sångtekniken utvecklades i början av 1900-talet av den svenska sångerskan Valborg Verbeck-Svärdström.

Annars får man nog säga att Nibbleskolan stog för det musikaliska nytänkandet med Pär Ahlbom på Nibbleskolan med sina pentatoniska små visor, mässingsgongar med den där fjärran, översinnliga klangen och körimprovisationer.

här var en tid då Abbi Asmussens hus var kontroversiella, något som idag kan vara svårt att förstå. Men i en tid då miljonprogrammet fortfarande var normgivande var husens form och färg utmanande för många människor. Husen blev till en sorts logotype för hela Järna-antroposofin och drog mycket folk. Studiebesöken avlöste varandra. Ett tag var det nästan en plikt för var och en på platsen att ställa upp och “ta studiebesök”.

I den alternativkultur som utvecklades i Järna blev snart hemförlossning något som tog progressiva antroposofiska familjer med storm. Graviditet är ingen sjukdom, var fältropet. Att föda hemma är naturligt, här behövs inget sjukhus, sa man och studerade Sheila Kitzingers *Birth at home* i studiegrupper. På förlossningsavdelningen på Södertälje gjorde man stora ögon, men lugnades vid beskedet att särskilt utbildad barnmorska anlitats till den stora händelsen i hemmet.

I mitten av sjuttiotalet började så tillverkningen av ullunderkläder i Järna, den produkt som tillsammans med arkitekturen kom att definiera den antroposofiska kulturen i omvärldens ögon. Stillsamme entrepenören Erik Sohl hade skaffat begagnade stickmaskiner och satt igång med några medhjälpare. I kölvattnet kom en nylansering av en gammal bekant – tygblöjan, som Erik ensam importerade från Kina. Robygge-butikerna (de var flera då!) var ett tag de enda butiker i landet som hade tygblöjor.

Ute i riket bråkade waldorfskolorna med politikerna om att få samma rättigheter som de kommunala skolorna. I Järna var striden mot det socialdemokratiskt styrda Södertälje kommun extra hård. Och mitt i det hela fick vi en intern konflikt inom Nibbleskolan som flyttade till Solvik och ersattes på platsen av nystartade Örjanskolan. Också detta en yttring av det unika idéklimat som rådde i Järna på den tiden – två väsensskilda förhållningssätt till waldorfpedagogiken.

Typiskt för tidsandan var också den noggranhet med vilket föräldrarna i Nibbleskolan studerade erbjudandet om att få bidrag från det allmänna – den så kallade skolpengen. Skulle detta inte beskära skolans frihet? Argan list anades. När föräldrarna vant sig vid att inte längre betala kan en politisk vindkantring resultera i att bidraget dras in, befarade man. Och eftersom många nya föräldrar tillkommit som inte varit vana att betala riskerar skolan därför att gå i putten. Och vad vet vi förresten vilka orimligheter stat och kommun kan hitta på i framtiden, resonerade man. Till slut accepterade man ändå det statliga bidraget.

I slutet av denna Järna-antroposofins guldålder började man planera *Antroposofins Hus*, som Kulturhuset kallades i början (eller *Salen* som det först benämndes). Alla som var intresserade fick under en period delta i planeringen som ägde rum i plenum i Vita husets samlingssal där Arne på sitt eminenta sätt undervisade oss om teaterhistoria, scenbyggnadskonst och Rudolf Steiners intentioner i sammanhanget. Typisk för Arne -– och för denna tid -– var gesten att alla fick vara med i omdömesbildningen.

Det som ägde rum på denna plats dessa år var märkvärdigt på många sätt. Så här på avstånd verkar det som en dröm. Men det är en dröm som präglat en hel generation antroposofer.

—

Meditativa kompositioner för altviol, cello och röst

TEXT
Ole Harald Dahl

Die Siebte Himmelsrichtung
CD från LAWO Classics
Edvin Østergaard (komp.)

ÖVERSÄTTNING
Berit Fröseth

Det går gärna stillsamt för sig när en samtidskompositör lanserar en CD. Det är inte stor spaltplats som de stora tidningarnas kulturredaktioner ställer upp med, men lyssna till Edvin Østergaards kompositioner på hans nya CD, Die siebte Himmelsrichtung, och upptäck det oupptäckta, det man kan finna om man söker i den sjunde himmelsriktningen, inåt. Han utmanar lyssnarens etablerade lyssnarföreställningar, men om man är villig till det, kan Edvin Østergaards kompositioner öppna tillgång till nya dimensioner vid tillvaron, in i områden där existensen är och bekräftas som sådan just genom sin musikalitet.

Edvin Østergaard är född i St. Louis i USA i 1959 och växte därefter upp i Bergen. Efter att ha tagit en magistergrad i naturvetenskap studerade han komposition vid Norges Musikhögskola och hos Jan W. Morthenson i Stockholm. Han doktorerade i 1998 och är i dag anställd som förste amanuensis i fackdidaktik i naturkunskap vid Universitetet för Miljö- och biovetenskap som är lokaliserat på Ås utanför Oslo. - Som tonsättare debuterade Østergård i 1988 då septetten Spiel-Raüme blev framförd i Esbjerg med Esbjerg Ensemble. Hans musik har blivit framförd i en rad europeiska länder, samt USA och Canada. I 2007 vann han juryns pris för The Two Moons i en tävling arrangerat av den holländska radiokören. Som forskare har Østergaard arbetat i skärningsfältet mellan konst och vetenskap med fokus på bland annat kreativitet och kunskapsprocesser. I perioden 2008 - 2009 var han gästforskare vid Harward University, Boston. - Som ett supplement till denna mer officiella presentationen, så som den är gjort i coverbilagan, kan det i detta sammanhang också nämnas att Østergaard är en kännare av antroposofin, ja, han är en sällsynt skärpt och självständig läsare av antroposofisk lektyr. En beröring med Edvin Østergaard som musisk tänkare kan man få genom att gå till tidskriften Cogito nr.13/14, där Østergaard presenterar två essäer. I dessa aktualiserar han kompositoriska utmaningar på ett sätt som också aktualiserar Rudolf Steiners anvisningar, så som Steiner i sin tid tänkte att framtidens kompositörer kan arbeta.

Nu föreligger det m.a.o. en CD med finkänsliga kompositioner skrivna i åren från 1999 till 2006 av denna man, som absolut inte klär sig i antroposofisk fjäderdräkt, men i kraft av sin fackliga duktighet, sitt musiska och meditativa gehör, dock är en ovanlig och spännande representant för just den antroposofiska kulturimpulsen.
LÖP OCH KÖP!

—

Skola för fantasi, kreativitet och minnesskolning

TEXT
Göran Fant

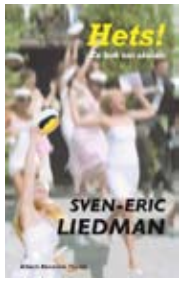

Sven-Eric Liedman:
Hets! En bok om skolan.
Albert Bonniers Förlag 2011, 330 s.

Sven-Eric Liedmans Hets! damp ner med en liten knall i skoldebatten. Lite prematurt utnämnde Jonas Thente i en glänsande recension (28 januari!) i DN boken till "årets viktigaste debattbok". I varje fall utsätter Liedman här dagens svenska skola och skolpolitik för en förintande kritik – och på många sätt med rätta. Som bekant har diskussionen om skolan stått i mediafokus under den senaste tiden - som aldrig förr vågar man nog säga. Som idéhistoriker ger Liedman sina resonemang en resonansbotten i äldre och nyare vetenskaplig och pedagogiska traditioner men har sin udd riktad mot den dagsaktuella kunskapssynen och värderingen av utbildningen. I dagens värld uppmärksammar han särskilt oroande tendenser där en stark resultatorientering, ytlig pragmatism och kvantitativa värderingsmodeller står i fokus. Han ifrågasätter resonemanget att "mänsklig kunskap först och främst ska utsättas för prov och betygsättas. /.../" Det är nämligen "främst kännedomen om fakta som snabbt och lätt kan kontrolleras. I en tid när allt fler och snart sagt alla fakta är lätta att komma åt på internet är en sådan inriktning föråldrad. Skolan borde i stället lägga tyngdpunkten vid förståelse, överblick och kritisk sans" (s 12). Detta är själva utgångspunkten. Men man skall nog inte hårddra hans resonemang. Ty självklart kräver "förståelse, överblick och kritisk sans" i samband med exempelvis historia ganska omfattande kunskaper om årtal, geografiska förhållanden etc. Hårda fakta! Utan ett raster av sådana fasta hållpunkter blir det omöjligt att se helheterna med rimlig skärpa. Det är lika självklart som att vikten av ett rikt ordförråd i ett främmande språk inte kan bagatelliseras med argumentet att det finns lexikon som man kan slå upp allt i. Men samtidigt: årtal i historia och gloskunskap i språk är naturligtvis bara en liten komponent i det skolan skall bygga upp hos eleverna, det som gör att man kan börja tänka i linjer och sammanhang, förstå nyanserna i texter och själv kunna uttrycka sig och kommunicera på andra språk. Liedman kommer snart in på samspelet mellan kvalitet och kvantitet. För att skolan skall kunna ge rimligt objektiva betyg måste man naturligtvis hitta kvantitativa modeller för att bedöma eleverna, och dessa kvantiteter har en tendens att mäta utanverk, att bli "pseudokvantiteter", skenbart exakta storheter som långt ifrån ger en sann bild av den enskilda elevens kapacitet och uppnådda mål. "Att höfta till det exakta" är en välfunnen kapitelrubrik där Liedman gör upp med pseudokvantiteterna i ett resonemang med många relevanta exempel. Slutpoängen är drabbande för den aktuella svenska skolpolitiken och de redan från småklasserna obligatoriska nationella proven som skall mynna ut i mätbara, kvantitativa resultat: "Måste inte pseudokvantiteterna leda vilse? /.../ Tillyxade kvantiteter förvirrar bilden av en verksamhet i stället för att göra den skarp och tydlig. Dessutom bidrar de ständiga kontrollerna till en ängslig normalisering och i förlängningen en rädsla för egna initiativ /.../ (s 73). Detta är nära besläktat med de synpunkter waldorfskolorna länge framfört. Och som Liedman också påpekar är detta ytliga och lite hjälplösa sätt att mäta "kvalitet" synnerligen resurskrävande och drabbar såväl elevernas som lärarnas tid som skulle kunna ägnas åt annat och mer fruktbart. Det är ju bl a tänkt att proven skall hjälpa till att identifiera de elever som hamnat på efterkälken. Men proven tar i stället tid som bättre skulle ägnas åt att hjälpa dem – den rimligt uppmärksamme läraren behöver

dem knappast i diagnostiskt syfte. Och detta är en synpunkt som inte kommit fram bara eller ens huvudsakligen från waldorfskolor utan som framförts av erfarna lärare också i den offentliga skolan. Ett av hans favoritexempel är den svenske läkare som berättat för honom att han i Darfur hinner med hundra konsultationer på samma tid som han i Sverige behöver för tio patienter. Och skillnaden beror inte på lägre kvalitet eller säkerhet i behandlingen utan på det svenska kravet på dokumentation och kontroll. På samma sätt har det i den svenska debatten, bl a i samband med Maciej Zarembas uppmärksammade artikelserie i DN, betonats att läraren måste få mer tid att göra det som är den centrala uppgiften: att förbereda och gestalta sina lektioner och sedan följa upp elevernas arbeten. I stället för att som nu, administrativa uppgifter med omfattande dokumentation etc. hotar att ta över – på ungefär samma sätt som läkaren får allt mindre tid för mötet med sina patienter. Man behöver väl inte påpeka att det inte handlar om absoluta alternativ: naturligtvis är reflektion och dokumentation och ofrånkomliga och fruktbara inslag i lärares och läkares verksamhet, men problemet är de tämligen absurda proportionerna mellan detta och det personliga mötet med elever resp patienter som tvingas fram av ett byråkratiskt regelverk något i längden ohållbart.

Men trots min stora sympati för Hets! måste jag dock notera några punkter där hans framställning tycks mig behöva nyanseras. Kvantiteterna: visst är pseudokvantiteterna något mycket destruktivt och något som hotar hela vår kultur. Ändå ger de adekvata kvantiteterna viktiga informationer och, ja, evidens. När han själv exempelvis framhåller att själva förutsättningen för skolan har förändrats genom en demografisk utveckling. Det är kanske ingen överraskning, men nog är det frapperande att det 1950 fanns knappt 20 000 studenter vid svenska universitet och högskolor medan det nu, 60 år senare är mer än 10 gånger så många, drygt 360 000. Det slår mig också att även de senare decenniernas forskning kring waldorfpedagogik i hög grad använder sig av statistiska undersökningar och tar stöd i kvantitativa fakta – Bo Dahlin, Wenzel Götte, Dirk Randoll och andra. En knepig problematik är också betygsfrågan. Det råder i waldorfrörelsen en ganska stor enighet om att betyg i lägre årsklasser bör undvikas, och att det är en stor framgång för våra skolor att vi i den nya skollagen och skolförordningen har fått ett undantag, så att vi inte behöver sätta betyg förrän i nionde klass. Men då måste vi göra det om våra elever skall kunna gå vidare på gymnasium. Och just i samband med avgångsbetyg blir det svårt (fast inte omöjligt!) att argumentera mot nationella prov och i siffror landade resultat (pseudo- eller inte). Men sammanfattningsvis: Lidman är mycket skarp i sin kritik och slår oftast huvudet på spiken. Som waldorflärare känner man sin upplevelse av hur en skola skall fungera bekräftad. "En lärares främsta egenskap är förmågan att väcka entusiasm för ett kunskapsstoff. Det säkraste sättet att göra det är att själv vara entusiastisk" säger han (s 261) En huvudpunkt i hans vision av den goda skolan är att ge fantasin och kreativiteten en viktig roll, något som han ser som ett fundament för barns och ungdomars utveckling. Och igen: som den grundlärde idéhistoriker han är förmår han ge sina resonemang en djup resonans i historia och samtida forskning. Dessutom formulerar han sig briljant, det är ett sant nöje att läsa honom. Kära läsare av Forum, unna er det nöjet!

En antroposofins "Sofies värld"

Med smittande berättarglädje förmedlar och aktualiserar arkitekten Espen Tharaldsen motiv från Rudolf Steiners livsverk. Tharaldsen gör de estetiska sidorna vid verket tillgängliga för en ny generation intresserade genom att understryka livsverkets processuella aspekter.

TEXT
Ole Harald Dahl

Espen Tharaldsen
Hverdagens forvandling
Om Rudolf Steiners estetikk
Dialogisk sakprosa, 191 sidor
Antropos forlag 2010

ÖVERSÄTTNING
Berit Fröseth

Arkitekter har ofta talanger som sträcker sig ut över det att rita hus. Några är goda administratörer, andra goda samtalspartner och några är goda berättare. Sällan möter man en arkitekt som inte har ett gott huvud.

I mötet med Espen Tharaldsen (f. 1947) genom hans bok, Vardagens förvandling, kommer dessa och flera egenskaper till uttryck vid att de mynnar ut i en veckande och pedagogisk framställning av samhällets, kulturens och livets mest essentiella frågor. De resulterar i en dialogisk och till dels berättande diskussion av: - Hur kan den yttre och den inre världen komma samman i mitt eller i ditt livsprojekt? Hur kan dessa två skilda delar av verkligheten, som det till synes inte är någon uppenbar eller organisk sammanhang mellan, förenas? Hur kan det etableras en förbindelse mellan dem? Hur är det möjligt att övervinna upplevelsen av att känna sig främmande i mötet med andra människor, upplevelsen av vanmakt i mötet med samhällets utmaningar, främmande inför kulturen och dess historia, och med naturen? Ja, även vår egen kropp har vi fått ett distanserad och främmande förhållande till.

Som barn växte Espen Tharaldsen upp i en antroposofisk kultur på Oslos västkant. I ungdomstiden distanserade han sig, men redan innan han var tjugo kom han att erövra ett genuint eget intresse för denna kulturimpulsen genom ett möte med Rudolf Steinerseminariet i Järna syd för Stockholm, där han träffade både Arne Klingborg (1915 - 2005) och Jørgen Smit (1916 - 19991), originella och markanta representanter for antroposofin genom hela den andra halvdelen av det tjugonde århundrade. - Efter drygt fyrtio års arbete, vaket deltagande i livet och också mycket undervisning, presenterar Tharalsen själv nu en bok, där han går in på de ovan nämnda frågorna. Han aktualiserar dem och ger en sporrande framställning. Och han gör det genom en skildring av hur Rudolf Steiner (1861.1925) levde och arbetade med just dessa frågor, och dessutom visar han hur Steiners egen process i förhållande till detta speglas i olika faser av Steiners liv och verk, såväl som i hans tänkande som i hans konstnärliga och arkitektoniska produktion. Rudolf Steiner stod ju bland mycket annat centralt i utformningen av nära tjugo byggnader.

Men inte nog med det. Denna boken är inte i första hand en biografisk och idéhistorisk betraktelse. Den ställer riktigt nog antroposofin in i en historisk kontext, och den ger också exempel på hur antroposofin har verkat fruktbar som livs- och kulturimpuls upp genom det tjugonde århundrade. Bland annat tar den upp Steiners inflytande på tidiga modernister, så som målarna Wassily Kandinsky (1866-1944) och Paul Klee (1879-1940), som alla har haft inflytande på skandinavisk samtidskonst långt in i de mest bortgömda bygder, men boken försöker framför alt att visa hur Steiner som tänkare och konstnär kan förstås i dag ut i från förutsättningar som generationen född på 1980-talet, för inte att nämna 90-talet, representerar. Samtidigt tar Tharaldsen en uppgörelse med falsifierade förståelseformer i förhållande till Rudolf Steiners konstsyn, som har varit rådande hos det tjugonde århundrades generationer.

Nyläsningen iscensätter Tharaldsen genom att göra ett Jostein Gaarder-gräpp, i likhet med kompositionen i Gaarders berömde bok, Sofies värld, som i huvudsak pågår som en dialog mellan en vuxen, manlig lärare och en yngre kvinnlig elev. I "Vardagens förvandling" heter dessa Hjalmar och Charlotte, och det är nog så uppenbart att Hjalmar driver en arkitektverkstad, där det finns en sorts magi, eftersom de två kan vandra från rum till rum, som om de rör sig inom en osynlig bildrumsvärld, där fenomenen som faktiskt diskuteras uppträder, ungefär som om de skulle röra sig vakna in i bestämda delar av akashakrönikan, inom jordens och naturens allomfattande minnesrum.

Den radikala huvudpoängen i Espen Tharaldsens nyläsning av Steiner kommer särskilt fram genom hans fokus på de två stora kulturbyggnaderna Goetheanum I (som brann ned strax innan det var färdigställd) och Goetheanum II. I utformningen av Goetheanum I tog Steiner, enligt Tharaldsen, mindre hänsyn till omgivningen och baserade sig i större grad på sin tidiga idealism. Där baserade sig Steiner m.a.o. på ett designkoncept som börjar i det inre och vecklar sig utåt. - Då Steiner själv hade gjort omfattande erfarenheter som konstnär och arkitekt kom han fram till en annan ståndpunkt. I utformningen av Goetheanum II, som han gjorde i sina sista år, lägger han vikt vid att bygget skall framstå genom influenser från två sidor, både utifrån och inifrån. Verket blir till genom att det får sin prägel från omgivningens inflytande och utifrån lagbundenheterna för andlig utveckling, så att dessa kan göra sig gällande som en inifrån verkande idealism. Verket uppstår i en interaktion mellan dessa två antagonisterna.

Den kände norske förmedlare och professor i konsthistoria, Gunnar Danbolt, konkluderar i sin lansering av boken med att den har kommit i rätt ögonblick, eftersom Espen Tharaldsen ger en avklarning på frågan om varför en rad av modernismens avantgardister kom att intressera sig för Rudolf Steiner och hans estetik, och också varför en rad yngre, internationellt kända konstnärer i dag upplever ett intresse för Steiner och han teman, så som det i dag är möjligt att se vid den stora utställningen Rudolf Steiner and Contemporary Art i Stuttgart.

I bokens del 2, en fristående essä om Steiners estetik, är dialogen mellan Hjalmar och Charlotte borta. Där råder författarrösten ensam och dessutom upprepas några av de poängen som ges i del 1. Upprepning kan ha sitt värde, men det blir ett något påfallande stilbrott i förhållande till det tilltalande dialogiska konceptet i första del. I samband med en ny upplaga eller i anknytning till en översättning kan kanske detta justeras något? - I övrigt är boken utrustat med många fotografier som stödjer texten mycket väl.

—

Levande om elementens väsen

TEXT
Jan Swantesson

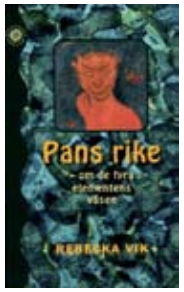

Rebecka Vik m.fl.
Pans rike – om de fyra elementens väsen
Solrosen förlag AB
2010
312 sidor

Pans Rike av Rebecka Vik handlar om de fyra elementens väsen. Ibland kallar vi dem också naturväsen, naturandar eller elementarväsen. De lever och verkar överallt omkring oss och manifesterar sig i hur naturen ser ut och i alla processer, rörelser och omvandlingar som sker där. Till skillnad från oss saknar elementens väsen en fysisk kropp. Därför kan vi inte se eller höra dem med våra ”vanliga” sinnen. Vi måste utveckla andra förmågor för att kunna förnimma, varsebli och få kontakt med dem.

Boken bygger helt och hållet på egna erfarenheter och egna iakttagelser av elementarvärlden. Det är alltså inte en sammanställning av berättelser från folktron som vi ibland kan påträffa i folkloristisk litteratur. Det är något nytt som hör både vår nutid och vår framtid till. Ett mer än tioårigt forskningsarbete ligger bakom boken. Det var för ungefär så länge sedan som Rebecka Vik mötte Ommen Lilleman, ett gladlynt jordväsen. Sedan dess har hon mött åtskilligt flera av elementens väsen. Hon har i samband med dessa möten gjort noggranna noteringar och teckningar.

Författaren är själv tidigare Waldorfskoleelev och väl insatt i antroposofin, vilket också syns i litteraturlistan. Hon är likaså naturvetare och har studerat biologi och geovetenskap. Detta är fackämnen som tränar iakttagelseförmågan vilket jag tror har kommit till stor nytta vid mötena med elementens väsen.

Huvuddelen av boken består av en systematisk genomgång av de väsen som Rebccka Vik själv har mött, främst i Sverige. Indelningen är gjord utifrån de fyra elementen; jord, vatten, luft och eld. Det är ungefär 50 olika väsen som beskrivs med en viss övervikt för jordelementets väsen. Det finns naturligtvis ännu fler väsen och förhållandena i andra länder än Sverige kan också vara annorlunda. Beskrivningarna är mycket tydliga och berättar för oss på ett levande sätt hur alla de olika väsendena verkar i naturen och vår omgivning. För mig framträder de med hela sin gestalt för min inre syn när jag läser. Naturligtvis hjälper det att språket är bra och flytande. Det känns nästan som om de olika väsendena har varit med och själva hjälpt till att utforma stilen. Dessutom finns bra egna illustrationer av de väsen som författaren beskriver. Litet synd är det kanske att de inte är i färg, men detta är naturligtvis en tryckkostnadsfråga.

Inom varje element dit väsendena hör gör författaren också en indelning i grundväsen, elementarväsen, naturandar och omfattande andar. Ett grundväsen är bara någon decimeter stor, medan en naturande är ungefär människostor och de omfattande andarna ännu större. De olika väsendena har också kommit olika långt i sin egen utveckling. Därför har de varierande kunskaper, förmågor, överblick och kännedom om allas vår gemensamma värld. Naturandarna kan till exempel fritt röra sig i landskapet och är inte bunden till en begränsad plats som de ”lägre” väsendena. Vissa av dessa naturandar har tagit som sin uppgift att försöka etablera kontakt och samarbete med människorna. De kan då kallas mästarväsen. Rebecka Vik fick mycket hjälp av ett sådant väsen för att förstå sammanhangen i elementarvärlden. Hon beskriver detta i en tidigare bok: ”Mäster Grå – Möte med naturens väsen”. Även i samband med Pans rike märks det att Mäster Grå har spelat en betydelsefull roll.

En kortare andra del av boken heter överblick. Om inte intresset för de fyra elementens väsen redan har väckts tidigare så görs det verkligen här. Vi får veta hur viktiga dessa väsen är för jorden och vårt samband med hela kosmos. Vi får också veta vad deras storlek betyder och hur de får varierande kännetecken. Jag hade gärna sett denna del innan den systematiska genomgången. Kanske hade överblicken behövt skrivas litet annorlunda då, men det hade gjort boken ännu bättre än vad den redan är.

Jag skulle vilja rekommendera boken till alla som är intresserade av naturen och hur vi skall samverka med den i framtiden; hur vi skall förhålla oss till de svåra uppgifter som vi står inför. Den ger också en viktig och modern förklaring till en hel del av det som Rudolf Steiner har skrivit om elementens väsen. Ett dilemma är naturligtvis att det fortfarande finns så många människor som helt avfärdar allting som inte direkt kan ses och iakttagas med våra fem ”vanliga” sinnen. Kanske kommer detta att ändras i framtiden. Till dessa människor vill jag säga att det självklart inte är nödvändigt att ”tro” på allting som Rebecka Vik skriver. Men det hon återger skall ändå inte avfärdas. Vi måste reflektera över det som en möjlig sanning, och kanske börja med att försöka känna hur stämningen är på olika ställen i vår omvärld.

Även om inte alla kan lära sig att kommunicera med elementens väsen inom en nära framtid är det ändå nödvändigt att vi alla lär oss att komma i kontakt med naturen på ett nytt sätt. Vi måste lära oss att samspela på ett framtidsinriktat och naturligt vis med hela jorden. Kanske kan vi kalla detta för att ”tala med naturen”. Vi måste lära oss förstå hur vi kan använda oss av och hushålla med de resurser som finns för en lyckosam och hållbar framtid.

Boken ger en mycket bra och levande inblick i en del av de översinnliga världarna. Vi skall ändå komma ihåg att det som handlar om elementens väsen trots allt bara är en mycket liten del av allt som finns i den andliga världen bortom den materiellt och fysiskt synliga världen. Jag skulle vilja ge boken ett mycket högt betyg. Förutom sitt intressanta och viktiga innehåll är det också bra litteratur. Betyget blir alltså 4½ av 5 möjliga ommar.

—

För oss okända

TEXT
Sergeij Almstedt

Wolfgang Weirauch i samverkan med Verena Stael von Holstein
Mer samtal med naturandar
224 sidor, Nova Förlag 2010

Naturandarna tycker ofta vi människor är bra dumma och tillsammans med Husanden Möller (Müller) kan vi lära oss att laga mat. Enligt honom kan människorna inte göra redningar och så här gör man en redning – *Mjölsmör för redningar:* Tag tre delar mjöl och en del smör, knåda tills det blir en smulig massa. Läggs i soppor och grytor. – Han tillägger att han inte har "så värst gamla recept, högst 200 år". Sedan är det barnens frågor som ju är hur roande som helst att läsa! Vattenanden Echevit får frågan hur de kan veta så mycket om sådant som inte har så mycket med deras värld att göra som filmen Stjärnornas krig eller ett specifikt försäkringsbolag, vilket får ett väntat svar: "På vilket sätt hör inte detta till våran värld? Hur kan människor vara så inskränkta att de påstår något sådant! ... Vi upprätthåller den fysiska världen, och därför upprätthåller vi även försäkringsbolag..."

Ja, om man skall ge en bok som *Mer samtal med naturandar* en recension, skulle jag vilja säga att man är i händerna på ting som är oss okända i vardagen. Man kanske bör göra enstaka påpekanden. Det första är frihet. Rudolf Steiner som man även nämner i denna bok var noggrann med detta. Därför gav han i vissa bemärkelser inte konkreta angivelser som exempel "jag kan inte säga hur ni skall göra, utan endast säga hur någonting är". Det kanske känns igen? Men när han iakttog hur människorna gärna "ville binda" sin fria vilja vid en auktoritet, kunde han påpeka detta och tillägga, att detta för oss ut i en sfär som blivit kallad "den åttonde sfären". Så när det krisade till sig, kan man säga, uppfattade han sig vara tvungen att tala om sådana ting. I ett föredrag hållet i Stuttgart den 13 november 1909 (GA117) ger Rudolf Steiner en regelrätt beskrivning om hur man kan tänka kring meddelanden om det andliga:

"Skulle någon till exempel komma och säga: "Bra, jag för min del är ingen klarseende, men här är det nu någon som säger olika saker om Zarathustra och dennes inkarnationer. Detta vill jag pröva på det mest omsorgsfulla sättet. För att göra detta tar jag allt som finns tillgängligt på det fysiska planet i anspråk, allt som finns förmedlat genom historien och allt det som finns i de Steinerska dokumenten samt de religiösa urkunderna. Antar jag nu att det som denna människa (Rudolf Steiner) säger skulle vara riktigt, stämmer då detta med det som kan konstateras genom yttre fakta?" – Därefter skulle denna människa forska i allt det som kan konstateras genom den yttre kunskapen och hon skulle se att ju mer noggrant hon arbetat med sin forskning, desto mer kommer hon att finna de fakta bekräftade som den klarseende förmedlar!"

I boken *Mer samtal med naturandar* får vi också meddelanden som är ytterst avancerade att ta till sig. Hur kan man veta att det som sägs av naturväsendena är riktigt? Och hur skall detta egentligen kunna tolkas? Man är "i händerna" på bokens innehåll. Men nu kanske detta just kan verka till sin fördel. Tar vi Rudolf Steiners ord i citatet ovan på allvar, så har man möjlighet att konkret pröva sitt eget studium. Ställ frågor inom er för det ni möter i ert studium. Det är viktigt att se det väsentliga, något som man allt eftersom kommer till insikt om genom de sex bredvidövningarna och där kan kapitlet *Inre lugn* i "Hur uppnår man kunskap..." vara till hjälp. Ur detta kan man börja skapa sig ett eget perspektiv och slipper ta till sig det som kommer till en i en bok som en given sanning, utan man kommer istället till att mogna med innehållet i sitt inre. Martina Maria Sam talar i sin bok om språkets spirituella förnyelse om att finna en "sanning som ligger mitt emellan två olika uttalanden" från Rudolf Steiner, vilket kan vara bra att ha i åtanke.

Det finns även två kapitel om antroposofin och den antroposofiska rörelsen. Det finns mycket där som på det ena eller andra sättet sammanfaller med vad Rudolf Steiner själv säger om man inte fastnar vid de yttre orden. Till exempel om översättning. Rudolf Steiner säger ju som en del vet att man inte kan översätta antroposofisk litteratur eller litteratur som Hegels (GA 159), men vad kan man då göra? Här är ett kort exempel: "Min *Frihetens filosofi* borde inte bära titeln "Philosophy of Freedom", utan man skulle först behöva söka sig fram till vilken titel boken borde bära, så att det hela träffar rätt." (GA 303) Det han vill åt är att när man inte kan översätta, då kan man slutligen endast återberätta innehållet i språkets eget genius, ur dess egen språkdräkt. Boken hette i 1994 års engelska utgåva: Intuitive Thinking as a Spiritual Path - A Philosophy of Freedom (Intuitivt tänkande som en spirituell väg - en frihetens filosofi), vilket är en träffande titel även på svenska. Det finns även annat som vi kanske bör återknyta till som redan Rudolf Steiner har uttalat men vi liksom glömt av, vilket tas upp som frågor i boken.

För ytterligare studium kan följande titlar av Rudolf Steiner vara till hjälp: Det två första föredragen i "De andliga väsendena i himlakroppar och naturriken" (GA136) samt "Människan som samklang av det skapande, formande och gestaltande världsordet" GA230. För ytterligare stöd till perspektiv av mitt exempel med bredvidövningarna kan sista föredraget i Teosofisk Moral GA155 tjäna som exempel. Även häftet "Nervositet och Jagkraft" (GA143).

—

19– 23 juli

Erbjudande från Goetheanum till svenska gäster:

Rudolf Steiners mysteriedramer

INVIGNING -
VAD ÄR OFRÅNKOMLIGT?

Den andra föreställningscykeln - med svensk simultanläsning

Denna föreställningscykel beledsagar frågan om den grundläggande levnadsförvandlingens steg och nivåer. Invigning sker, när livet förbinds med andlig kraft, när jaget vinner form. Då blir jagform framtidsfrön till andlig verklighet, jaget beledsagas nu av andliga väsen. Mysteriedramerna visar mänskliga förutsättningar och konsekvenser av en sådan beröring i livet. Detta ändrar alla relationer: till andliga världen, till andra människor, till sig själv. Ofrånkomligt. Varje förmiddag ställs genom fortlöpande bidrag, demonstrationer och samtal kvalitéer hörande till denna livsförvandlig i centrum.

Gioa Falk
Wolf-Ulrich Klünker
Bodo von Plato

För anmälan osv, se hemsidan:
www.goetheanum.org

PROGRAM

TISDAG 19 JULI

10.30 Bidrag, demonstrationer och podiumsamtal "Se och leva"
12.00 Middagspaus
14.00 I. Invigningens port, till ca 22.00 / kl 18.00 kvällspaus

ONSDAG 20 JULI

10.30 Bidrag, demonstrationer och podiumsamtal "Relation och ensamhet"
12.00 Middagspaus
14.00 II. Själens prövning, till ca 21.45 / kl 16.45 kvällspaus

TORSDAG 21 JULI

10.30 Bidrag, demonstrationer och podiumsamtal "Övning och illusion – om imagination"
12.00 Middagspaus
14.00 Olika visningar
16.00 Möten och podiumsamtal med de medverkande i Goetheanumscenens mysteriedrameensembel
18.30 Kvällspaus / ledig kväll

FREDAG 22 JULI

10.30 Bidrag, demonstrationer och podiumsamtal "Upplevelse och depression – om inspiration"
12.00 Middagspaus
14.00 III. Väktaren vid tröskeln, till ca 21.30 / kl 17.30 kvällspaus
10.30 Bidrag, demonstrationer och podiumsamtal "Liv och verklighet – om intuition"
12.00 Middagspaus
14.00 IV. Själarna vaknar, till ca 21.45 / kl 16.45 kvällspaus

—

Jag är - det inre och det yttre ljuset

3 –7 augusti i Mariehamn, Åland

Välkommen till Åland i Östersjön! Konferensen är en av fyra större arrangemang som firar 150-årsdagen av Rudolf Steiners födelse i samarbete med Goetheanum 2011.

Temat för konferensen är Kristus i det eteriska. Vi är alla medskapare av denna konferens, och vi tar vårt ansvar för vår tid tillsammans. Varje dag är en ny dag. Endast arbetsgruppen är densamma över hela dagarna.

Centrum för konferensen på Åland är Alandica kultur- och kongresscenter i hjärtat av Mariehamn. Läs mer och anmäl dig på: www.innerlight2011.com

—

Ung Åland

3 –7 augusti i Mariehamn, Åland

Nordic Youth Initiative inbjuder till Ung Åland, en del av den internationella sommarkonferensen "Jag är - det inre och det yttre ljuset". Ung Åland följer programmet, men har också sitt eget upplägg med grupparbete, gemensamma måltider, utflykter och enklare övernattning. Workshop: Världen - du och jag. Har antroposofin något med mig att göra? Är jag präglad av mitt temperament? Behöver världen mig? Konstnärlig grupp: Social konst; - rörelse, form och färg. Målning, installation, modeller, drama, form och rörelse. Grupparbete både förmiddagar och eftermiddagar (torsdag, fredag, lördag). Morgon och kväll samlas vi alla till gemensam inspiration och upplevelse.

Deltagaravgift för Ung Åland (18-28 år) är 60 €. Övernattning och måltider tillkommer. Anmäl dig före 1 juli 2011.
Läs mer på hemsidan: www.innerlight2011.com/no/ung-aland

ANTROPOSOFIN
-
VÅR TIDS ROSENKREUZERVÄSENDE

TEXT
Sergej Prokofieff

ÖVERSÄTTNING
Antonius Zieher

Christian Rosenkreutz och den eteriska återkomsten

Sedan Rudolf Steiner 1910 hade börjat med att förkunna Kristi återkomst i det eteriska och även hade gett denna förkunnelse en konstnärlig form i sitt första mysteriedrama "Invigningens port" som bär undertiteln "ett rosenkreuzer-mysterium" fortsatte han att tala om detta tema följande år med att avslöja hemligheten om Christian Rosenkreutz, grundaren av rosekreuzerväsendet och den eteriske Kristus store tjänare.

I de två föredrag som Rudolf Steiner höll vid Mikaelitiden 1911 i anledning av det festliga grundandet av Christian-Rosenkreutz-Gruppen i Neuchâtel beskrev han för första gången denna andliga strömnings esoteriska rötter som ligger i den unika invigningen av denna rörelses grundare omkring året 1250. Fram till idag är denna framställning oumbärlig för varje människa som strävar efter en närmare relation till Christian Rosenkreutz.

Rudolf Steiner talar i dessa föredrag även om hur Christian Rosenkreutz mäktiga eterkropp,

som uppstod ur denna invigning, stärktes ytterligare genom det många århundraden långa inre arbetet som alla sanna Rosenkreuzare utförde. Med början i vår tid har denna eterkropp en avgörande betydelse för människornasi tilltagande förmåga att varsebli den eteriske Kristus. De människor som överströmmas av ljus från denna eterkropp når nämligen upp till detta högre skådande. Ty: "Det är Rosenkreuzarnas arbete som gör det möjligt att man kan ha denna eteriska uppenbarelse av Kristus." 1

Till de moderna Rosenkreuzarnas viktigaste forskningsresultat hör även upptäckten - som dock av Rudolf Steiner prövades och undersöktes på nytt - av det

Allmänna antroposofiska sällskapets årstema 2011/12 tar med Christian Rosenkreutz upp en av västerlandets stora esoteriska lärare. Sergej Prokofieff beskriver Christian Rosenkreutz betydelse med avseende på den eteriske Kristus möjlighet att verka och hans, Christian Rosenkreutz, relation till Rudolf Steiner.

FORUM publicerar årstemat i svensk översättning av Antonius Zieher och planerar att återkomma med olika, i Sverige nyligen utförda bearbetningar av ämnet för nummer 2011-3.

eteriska Kristusblodets ström, som sedan mysteriet på Golgata strömmar i varje människa från hjärtat till huvudet och utgör grundvalen för varseblivandet av den eteriske Kristus i vår tid.2 Detra faktum vittnar om det sanna Rosenkreutzerväsendets nuvarande inriktning på den eteriska återkomsten som vår tids centrala andliga händelse.

Rosekreuzer-Stiftelsen

Rudolf Steiner talar också om Christian Rosenkreutz idag genom världen klingande esoteriska rop. I ögonblicket av den största biografiska krisen väcker Christian Rosenkreutz sina lärjungar till ett nytt liv och därigenom beseglas deras relation till honom. På det viset är det möjligt att i det inre vara en direkt lärjunge till Christian Rosekreutz. "Så väljer han sin församling", säger Rudolf Steiner om detta.

Hit hörde också försöket år 1911 att bilda en grupp med det preliminära namnet "Sällskap för teosofisk art och konst". Om denna "Stiftelse" hade lyckats, då skulle den här gruppen för sin vidare utveckling senare ha ställts under Christian Rosenkreutz direkta esoteriska ledning ("Protektorat").3 Därvid var "interpreterandet" tänkt som väsentlig ny esoterisk princip l denna grupp.4 Interpreterandet tar hänsyn till den fullständiga mänskliga friheten och till utvecklingen av osjälviskhetens renaste krafter, som i den sanna esoteriken "grundar sig på uteslutandet av allt, allt personligt".5 Det är det viktigaste kravet för att andligt kunna samarbeta med Christian Rosenkreutz. Rudolf Steriner uttalar sig om det här i slutet på det första föredraget i Neuchâtel: "Om ni kommer att kunna vara ett verktyg åt Christian Rosenkreutz, då kan ni vara säkra på att ert minsta själsarbete kommer att finnas till för evigheten."

Andens förbindelse med det praktiska handlandet

Under samma år framförde Rudolf Steiner sitt budskap om den eteriske Kristus fullt offentligt i boken "Människans och mänsklighetens andliga ledning". I denna bok sammanför han denna händelse med den "nya esoterikens" nuvarande verksamhet. Denna esoterik har sitt ursprung i Christian Rosenkreutz invigning och har idag som antroposofi eller andevetenskap kraften att ta emot "nya inspirationer" från den andliga världen.6 Dessa inspirationer genomtränger och spiritualiserar inte bara människans kunskapskrafter utan griper och förvandlar även livets praktiska områden. Rudolf Steiner beskriver detta såhär: "Rosenkreuzervisheten behöver inte bara gå in i huvudet och inte blott i hjärtat, utan även i handen, i våra manuella förmågor, i det som människan gör dagligen."7

På detta sätt har ur antroposofin uppkommit alla de många verksamhetsområdena, i vilka olika områden av det praktiska livet skall befruktas av anden. Därigenom visar antroposofin att den är den moderna representanten för det sanna Rosenkreuzerväsendet. Den anknytyer inte bara historiskt till detta Rosenkreuzerväsende utan för det vidare utifrån den andliga världens nya spirituella källor som strömmar från den nuvarande tidsanden Mikaels sfär in i mänskligheten. Dessa källor har först i vår tid blivit tillgängliga för mänskligheten. "För Rosenkreuzerväsendet innebär inte att bära bestämda sanningar vidare genom alla århundraden utan det innebär, att utveckla sinnet för det som varje tid kan ge människan från den andliga världen."8

En ny relation till den andlige läraren

Därför kan vi beteckna antroposofin som Rosenkreuzerväsendets moderna mikaeliska form som utöver alla gamla traditioner öppnar ett nytt framtida perspektiv för denna ockulta strömning i vår tid. Därför kunde Rudolf Steiner i sitt föredrag "I vilket avseende är vi teosofer och i vilket avseende är vi Rosenkreuzare?" med fullt berättigande säga om antroposoferna: "Vi är 1900-talets Rosenkreuzare!"

Vad det här ordet betyder i vår tid visar sig bland annat i det helt nya förhållandet mellan en andlig lärare och hans lärjungar, som numera är vän och rådgivare åt den människa som utvecklar sig vidare. Det gäller också vår nuvarande relation till Christian Rosenkreutz själv: "Ju mindre auktoritetstro desto mer förståelse för Christian Rosenkreutz."

Genom antroposofin får det sanna Rosenkreuzerväsendet en ny kraft och en ny kreativ potential. Denna potential kan tack vare denna nya kraft vara verksam och fruktbar långt utöver 1900-talet.

TEXTEN REFERERAR TILL FÖLJANDE VERK AV RUDOLF STEINER:
Das esoterische Christentum und die geistige Führung der Menschheit (GA 130).
Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit (GA 15).
Zur Geschichte und aus den Inhalten der ersten Abteilung der Esoterischen Schule 1904 bis 1914 (GA 264).
Bilder okkulter Siegel und Säulen (GA 284).
Die Theosophie des Rosenkreuzers (GA 99).
Aus den Inhalten der esoterischen Stunden (GA 266).

Christian Rosenkreutz och Rudolf Steiner

Till sist vill jag i samband med Rudolf Steiners 150-årsdag uppmärksamma hans nära andliga samverkan med occidentens store esoteriske lärare. Denna samverkan utgör en väsentlig beståndsdel i Rudolf Steiners esoteriska biografi. Det här yttrar sig inte bara i direkta budskap från Christian Rosenkreutz, som Rudolf Steiner tog med i sina esoteriska timmar, utan framför allt i stiftandet av "sällskapet för teosofisk art och konst". Som redan nämnts var det tänkt att detta sällskap senare skulle ha ställts under Christian Rosenkreutz protektorat.

Även det faktum att de två första mysteriedramerna av honom betecknats som skrivna "genom Rudolf Steiner" bekräftar dessa två individualiteters direkta samarbete.

Ett år efter de banbrytande föredragen i Neuchâtel yttrade sig Rudolf Steiner i samma grupp om denna store mästare och sin egen relation till honom: "Och den som får stå nära Christian Rosenkreutz blickar full av beundrande vördnad på hur följdriktigt Christian Rosenkreutz själv har uppfyllt den stora missionen som i vår tid tilldelats honom."

Och vid uppfyllandet av denna stora mission på 1900-talet hade Christian Rosenkreutz sin andlige broder och medkämpe - Rudolf Steiner - vid sin sida.

LITTERATUR SOM REKOMMENDERAS
Rudolf Steiner:
Den Rosenkreutziska kristendomen, Antroposofiska Bokförlaget 1974. Ur: Das esoterische Christentum und die geistige Führung der Menschheit (GA 130).
Blodets eterisering, Antroposofiska Bokförlaget 1999. Ur: Das esoterische Christentum und die geistige Führung der Menschheit (GA 130).
Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit (GA 15).
Ein esoterisch-sozialer Zukunftsimpuls. Versuch zur "Stiftung" einer Gesellschaft für theosophischer Art und Kunst. Ur: Zur Geschichte und aus den Inhalten der ersten Abteilung der Esoterischen Schule 1904 bis 1914 (GA 264).
I vilken mening är vi teosofer och i vilken är vi rosenkreuzare? (Studiematerial Sergej Almstedt) Ur: Bilder okkulter Siegel und Säulen (GA 284).

Andra författare:
Hella Krause-Zimmer: Christian Rosenkreutz. Sich kreuzende Lebenswege, Dornach 2009.
Sergej Prokofieff: Die Grundsteinmeditation. Ein Schlüssel zu den neuen Mysterien (framförallt kap. 6 och 11), Dornach 2003.
Virginia Sease: "Das esoterische Rosenkreuzertum als kulturbildende Kraft" i Anthroposophie und Kunst: Der Münchener Kongress 1907 und die Gegenwart, München 2008.
Virginia Sease: Karmische Biographie Christian Rosenkreutz: Durchchristung des Menschen" i Das Goetheanum 2007-46, Dornach.
Peter Selg: Rudolf Steiner und Christian Rosenkreutz, Arlesheim 2010.

LEVNADSTECKNING

ANDREA ROTH
25.9.1916
–
28.7.2010

TEXT
Daniel Rudklint,
Järna, den 31 juli
2010, i samarbete
med familjen
Geiger.

Andrea Roth levde ett långt och innehållsrikt liv som tog sin början mitt under första världskriget i Tyskland och som slutade i lugn och stillsamhet på Wijbackens äldreboende i Hölö. Andrea föddes den 25 september 1916 som nummer nio av tio syskon, två flickor och åtta pojkar. Den stora familjen bodde till en början i byn Bissendorf i närheten av Hannover. Båda föräldrarna var mycket fromma till sin läggning, fadern var sträng och modern blid, och trots att barnen fick arbeta en hel del i hemmet gick det livligt till ibland i den stora barnaskaran, och det fanns även tid för lek i den vackra byn med bäcken som flöt igenom den.

Att barnen var företagsamma visar följande historia: en gång blev de bjudna till en finare, rik herre som pappan hade träffat på en tågresa tillsammans med några av barnen. De hade gjort ett så gott och väluppfostrat intryck att mannen ville bjuda dem hem till sig. Väl där upptäckte barnen ett körsbärsträd i trädgården, och de äldre barnen hämtade en stege hos grannen som de sedan reste mot trädet, klättrade upp, försåg sig och närmast plundrade trädet på dess frukter. De som befann sig uppe i trädet bröt av grenar med bär på som de kastade ner till dem som inte kunde klättra utan stod kvar på marken.

Så småningom flyttade familjen till Hannover, pappan drev en affär som sålde hushållsvaror, och ovanpå den bodde man i en lägenhet. Efter kriget gick affären i konkurs och det följde en slitsam och svår tid, liksom för många under den perioden. Det var fattigt och man nästan svalt, och Andrea gjorde vad hon kunde och måste för att bidra till livsuppehället genom att hjälpa till i hushållet. Andrea arbetade även i andra hem och fick en gång ett par skor i lön för ett års arbete. Fromheten och tillförsikten hölls högt, och fadern bad varje morgon.

Strax efter att Andrea var klar med skolan reste hon till Schweiz där hon till en början arbetade med hushållsarbete i några familjer. Efter några år flyttade hon till Inz, också i Schweiz, där hon så småningom gick i skräddarlära för att bli sömmerska. Efter avslutad utbildning lärde hon känna en familj som hon också sydde kläder åt. Andrea mötte där en för henne annorlunda och djup människosyn och en hållning mot livet och människorna som hon inte mött förut och som gjorde ett livsavgörande intryck på henne, hon möter antroposofin. Erfarenheten ledde till att Andrea utbildade sig till eurytmist i Dornach i Schweiz. Omkring 1950, efter att ha varit på ett av Kristensamfundets barnläger, flyttade hon till Sverige och Mikaelgården, för att där arbeta med eurytmi och läkepedagogik. Efter något år reste hon till Skottland och arbetade där med Karl König i Camphill. 1953 återvände hon till Sverige, till Helgesta, som då låg i Hacksta utanför Enköping, och födde sonen Hellmuth. Kort därefter blev det återigen hushållsarbete i Järnatrakten, på Tunagård och sedan på Alvarsberg. Under den här tiden mötte Andrea Clara och Gottfried Geiger, och det inleddes en livslång vänskap och gemenskap med familjen Geiger under flera generationer. I vått och torrt fanns sedan Andrea där för familjen.

1956 åkte Andrea till Zeist i Holland för att arbeta med läkepedagogiken för Dr. Lievegoed. Så snart hon var ledig besökte hon Clara och Gottfried, vilka också bodde i Holland under den tiden, i Claras födelseort Voorthuizen. I Zeist träffade Andrea Maria van der Waal, som också arbetade med Dr. Lievegoed. Tack vare detta möte kom senare Maria, eller ”Trissa” som hon kärleksfullt kallades av elever och medarbetare, till Sverige, och så småningom till det läkepedagogiska hemmet Helgesta, då det startades som ett annex till Mikaelgården i Järna. Utan Trissa som medarbetare hade Helgesta troligen inte kunnat fortsätta med sin verksamhet. Trissa och Andrea föddes med några månaders mellanrum 1916 och de gick bort sommaren 2010 med några månaders mellanrum.

Runt 1960 flyttade Andreas son Hellmuth till Mikaelgården. Andrea åkte då till Schweiz och utbildade sig till läkeeurytmist i Dornach. När hon sedan kom tillbaka till Sverige började hon arbeta som eurytmist på Kristofferskolan, vilket hon sedan fortsatte med under hela sitt yrkesverksamma liv.

Andrea klarade av den säkerligen inte alltid enkla uppgiften som eurytmist på en waldorfskola. Även svårare elever vittnar om att Andrea var schysst, vilket måste ses som ett överväldigande betyg. En stor strävsamhet och en viss kärvhet kännetecknade också Andrea och hennes livsväg. Andrea var inte alltid lätt att ha med att göra. Hon talade inte så gärna om sig själv, men värdesatte vänner och människomöten. Andrea var utrustad med en stor portion humor och hade glimten i ögat som aldrig svek henne, inte heller under sista tiden av hennes jordeliv.

Andreas liv och gärning spände över en lång tid och över många områden. Redan som barn hade det varit mycket musik, sång och teater med syskonskaran, något som sedan kom väl till pass under arbetet med julspelen och teateruppsättningar i Kristofferskolan. Som utbildad sömmerska kunde hon även sy professionella kostymer till dessa spel. Att Andrea som barn alltid varit mer eller mindre tvungen att hjälpa till för att klara uppehället bidrog säkert till förmågan att dyka upp i rätt tid och kunna ge den rätta hjälpen åt andra. Detta syntes särskilt i den starka och kärleksfulla förbundenhet med familjen Geiger, då Andrea frivilligt och med stor kärlek ställde sig till förfogande för dem när det behövdes. Som en naturlig medelpunkt fanns också sonen Hellmuth hela tiden med, och han är än idag inkluderad i och bevistar fortfarande familjens stora bemärkelsedagar.

Även efter att hon avslutat sitt yrkesverksamma liv var Andrea aktiv med resor, ofta till Schweiz och till Gotland, där Helmut många gånger följde med, och hon tog del i antroposofiska studiegrupper. Andrea tyckte också mycket om att röra sig och att vara ute i naturen och vandra. Överallt hittade hon sticklingar och skott som hon tog hand om och planterade. Andrea fick saker och ting att växa omkring sig om det var i rätt sammanhang. En gång tog hon hand om en kastanj som hon hittade i komposten, som sedan växte upptill ett stort träd.

Andrea hade genom hela sitt liv i stort sett varit frisk och stark. Från början av 2000-talet började dock åldern ta ut sin rätt och hon behövde mera hjälp. 2003 löste hon upp sitt hushåll och flyttade till Enegårdens äldreboende i Järna, och,

när detta upphörde, till Wijbacken i Hölö. Där bodde hon sedan, och i stort sett var hon nöjd och tyckte att hon blev väl omhändertagen. Utan några större krämpor och sjukdomar blev Andrea äldre och svagare. De sista åren gav hon ibland uttryck för att hon tyckte att det räckte, hon ville inte bli lika gammal som sin mor, som blev 99 år. Hennes närmaste vänner fick ibland lida lite av hennes humör, men de gånger barnbarnen följde med förmådde hon visa sig från sin bästa sida.

Vid medvetande mötte hon sin just tillresta brorsdotter från Schweiz. På morgonen dagen efter, den 28 juli, somnade hon helt stilla in. Dagarna efter hennes bortgång såg man ett stort lugn och en stark frid över Andreas anletsdrag.

JOHN WILKES
1931 – 19.03.2011

TEXT
Lars Danielsson
och Nigel Wells.

Den brittiske skulptören och vattenforskaren John Wilkes från Emerson College UK, har avlidit under ett besök i Schweiz i en ålder av 80 år. Närmast anhöriga är hustrun Alfhild och barnen Johanna och Thomas. Efter sin uppväxt i norra England sökte sig John Wilkes till London och kom där att studera vid the Royal College of Art där han blev Associate, ARCA. Han lärde känna matematikern George Adams som introducerade honom i den projektiva geometrin (processers eller rörelsers geometri) som motsats till den statiska euklidiska geometrin. Då projektiv geometri ger möjlighet till formförvandlingar har John använt detta hela livet i sitt formskapande ända in i de sista av hans skapelser med projicerande icosaeder-installationer. John utvecklade en föreställningsförmåga och fantasi för rörliga och omvandlande former.

Efter att ha arbetat som Adams assistent vid Institutet för Strömvetenskap i Södra Tyskland kom John Wilkes att självständigt ägna hela sitt långa och betydelsefulla yrkes- och forskningsliv åt att utveckla ett modernt medvetande för strömmande vatten, dess karaktär och rörelsemönster, dess form och formförvandlingar i naturen. Särskilt betydde alla rytmiska mönster mycket för John där han såg kopplingen mellan rytmiska mönster och livet i alla dess former. Vid sitt arbete med vatten upptäckte han den 1 april 1970 det rytmiskt pulserande fenomenet som han benämnde *Flowform - rörelsen*. Tidigt utarbetade John fungerande modeller för många designmöjligheter för Flowforms vilket det senare tog många år av samarbete att förverkliga. Både Johns egna designs av Flowforms och de designade av hans elever finns nu i otaliga parker, trädgårdar, miljöanläggningar över hela världen. I Sverige exempelvis vid Steinerseminariet i Ytterjärna och i Emåns Ekomuseet i Bodafors, Småland. I Sverige är de ofta kända som ”antrosofernas vattentrappor”.

I över trettio år undervisade John skulptur och geometri vid R. Steiner-högskolan i Sverige och vid andra högskolor i Norden, i flera år också vid Arkitekturhögskolan i Oslo. Många helgkurser hölls vid Emåns Ekomuseum i Småland. John sökte visdomen i den antrosofiska rörelsen och som skicklig konstnär, geometriker och vetenskapsman förenade han jordisk kunskap och andligt konstärliga insikter på ett mycket inspirerande sätt. En av hans verk finns att beskåda i träreliefen i aulan i Kulturhuset i Ytterjärna. Det sista av hans stora skapelser var ”vattentornet” för en industri för ekologisk livsmedelsförädling i Norge där Flowforms och geometri kombineras till en praktisk och estetisk helhet.

John Wilkes har inspirerat många forskare och designers världen över. Detta har resulterat i bildandet av The International Flowform Association samt the Healing Water Foundation med bas vid Emerson College i England med avdelningar i Nya Zeland och USA.

De sista åren hade Johns hälsa försvagats av ett hjärtfel för vilket han väntade en operation men efter en lunginflammation orkade hjärtat inte längre. Han lämnade oss den 19 mars 2011.

KONTAKT GRUPPER I ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET I SVERIGE

Annagruppen Ragnhild NorbäckCollin 041152 27 83
Björkagruppen i Vingåker Anna Maria AeberhardEriksson 0151302 11
Brommagruppen i Stockholm Nils Olof Dunkars 0825 87 06
Delsbogruppen Matti Remes 065371 75 26
Filosofigruppen JensChrister Lassen 070799 22 20
Göteborgsgruppen Lennart Wennerblom 03120 27 60
Jeanne d'Arcgruppen i Örebro Curt Wengelin 01922 20 39
Johannes Bureusgruppen i Uppsala Tom Pauli 018 50 39 56
Jämtlandsgruppen i Östersund Inga Thomasson 06351 42 06
Järnagruppen Artur Granstedt 070867 67 63
Kalmargruppen Hans Johannesson 0480360 10
Kassjögruppen i Umeå Jakob Baumann 090390 56
Mariagruppen i Västerås Kristina Mezei 021804649
Mikaelgården grupp Dick Tibbling 08551 500 67
Mikaeligruppen Göteborg Hester Renouf 031 21 49 27
Norrköpingsgruppen Maivor Forster 01139 28 87
Novalisgruppen i Järna Kristian Holmberg 08551 719 30
Pestalozzigruppen i Järna Elisabeth Chyle 08551 503 29
Rafaelgruppen i Mölnbo Filip Wall 0158520 12
Rudolf Steinergruppen i Stockholm Annika Stigdotter 08660 93 13
Selma Lagerlöfgruppen Hilke och Christian Osika
Sofiagruppen Farsta Brita Gezelius 0893 85 14
Tavestagruppen i Järna Ruth Koernig Hoffmann 08551 701 34
Umeågruppen Thomas Ljungquist 09012 43 64
Hovs Livs – Urielgruppen i Växjö Daniel Ekman 0470636 96, 070633 93 23
Öresundsgruppen Petra Westerdahl 040261446
Österlengruppen Barbro van der Stad 041155 04 29

INBJUDAN TILL LEDARSKAPSUTBILDNING

Till styrelse och/eller verksamhetsledare

Enligt önskemål, från svaren i den enkät vi skickade ut förra våren, är vi glada att nu kunna erbjuda en ledarskapsutbildning för antroposofiskt orienterade verksamheter.
Utbildningen försöker möta tre grundfrågor:

Hur kan man hålla den antroposofiska impulsen levande?
Hur underlättar man för "externt" rekryterade ledare i verksamheterna att få en introduktion och insikt i den underliggande kultur som råder?
Hur utvecklar man ett inkluderande processorienterat ledarskap?

Kontakta gärna undertecknad för närmare information:
per- erik.jonsson@scandinavianleadership.com, 070-652 11 99.
För Antroposofiska Sällskapets styrelse, Per-Erik Jonsson.

KALENDARIUM PROGRAM FÖR ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

För mer detaljerad information, se separata inbjudningar eller kontakt sekretariatet, tel. 08- 55430220, kontakt@antroposofi.nu.

10-14 JULI 2011

i Kulturhuset, Ytterjärna
Konferens med Arthur Zajonc med anledning av utställningen SEE! COLOUR!
Konferensavgift: 2 500 kr, 1 250 kr reducerat.
Arr: SEE! COLOUR!

"Rudolf Steiner och hans taveltеckningar" föredrag av Anna Hallström, inträde 100 kr, kl 14.00 följande datum: 28/6, 27/7, 2/8, 10/9.

19-23 JULI 2011

vid Goetheanum,Dornach (CH)
Rudolf Steiners Mysteriedramer med svensk simultanläsning.
Ett erbjudande från Goetheanum till svenska gäster. Den andra föreställningscykeln: Invigning – vad är ofrånkomligt?

3-7 AUGUSTI 2011

i Mariehamn, Åland
Jag är - det inre och det yttre ljuset.
Inklusive UNG ÅLAND.
Nordisk konferens, se inbjudan under rubrik Kommande.

1-2 OKTOBER 2011

i Kulturhuset, Ytterjärna
Höstmöte.
Mötesprogram ännu ej fastlagt. På söndagen kommer programmet inkludera behandling av följande föreningspunkter enligt de nya stadgar som antogs på årsmötet 2011: verksamhetsplan, budget och medlemsavgift för nästkommande verksamhetsår. Denna del av höstmötet är avsett som "ett samråds-, uppföljnings- och planeringsmöte för nästkommande år".

RUDOLF STEINER - EN SAMTIDA?

Waldorflärarhögskolan (WLH) och ABF inbjuder till en föreläsningsserie under hösten.

26 SEPTEMBER

kl. 18.00: Vem var Rudolf Steiner?
Föreläsare: Cato Schiötz.

10 OKTOBER

kl. 18.00: Vetenskap, kunskap och frihet i Rudolf Steiners tänkande –
Om waldorfpedagogikens idéhistoriska rötter.
Föreläsare: Jan-Erik Mansikka.

24 OKTOBER

kl. 18.00: Hållbar ekonomi i ett hållbart samhälle (paneldebatt).
Moderator: Göran Rosenberg.
Deltagare: Annika Laurén, Hanna Landinez Wetterstrand, Anders Wijkman.

7 NOVEMBER

kl. 18.00: Ekologiska kretsloppssamhällen – utveckling av hållbara samhällen och lärocenter för kretsloppsjordbruk och miljö.
Föreläsare: Arthur Granstedt.

21 NOVEMBER

kl. 18.00: Kropp och själ i rörelse – om eurytmi och musik.
Föreläsare: Göran Sjölin.

Kurskostnad: 60 kr/föreläsningstillfälle.
Information: Marianne Jonsson 08-50 58 58 89
Lokal: ABF i Stockholm
Hemsidor: www.whl.se, www.abf.se

KALENDARIUM FRIA HÖGSKOLAN FÖR ANTROPOSOFI
(för högskolemedlemmar)

Tidpunkter för klasstimmar
och andra sammankomster hösten 2011

HÖGSKOLEMÖTE
för alla högskolemedlemmar,
21-22 oktober i Järna.
Tema: Mötet med väktaren och det onda.

HÖGSKOLEKRETSEN
Söndag 2 oktober och 20 november
kl 14.00-17.30 i Järna.
Högskolemedlem som önskar delta i högskolekretsen kan anmäla det till Anna Hallström, Mats-Ola Ohlsson eller Dick Tibbling.

KALMAR
Lördag 24 september, kl 9.00-11.45:
9:e klasstimmen och samtal.
Lördag 22 oktober, kl 9.00-11.45:
10:e klasstimmen
Lördag 19 november, kl 9.00-11.45:
11:e klasstimmen
Lokal: Kalmar Waldorfskola i eurytmirumet.
Klassansvariga: Britt-Mari Skeppstedt och Hans Johannesson

UMEÅ
Söndag 28 augusti, kl 9:30: 4:e klasstimmen
Söndag 25 september, kl 9:30: 5:e klasstimmen
Söndag 30 oktober kl 9:30: 6:e klasstimmen
Söndag 4 december kl 9:30: 7:e klasstimmen
Klassansvariga: Ursula Flatters och Janecke Wyller

DORMSJÖ
Söndag 4 september, kl 10.00: samtal,
kl 11.00: klasstimme.
Söndag 6 novemberkl 10.00: samtal,
kl 11.00: klasstimme.
Klassansvarig: Hester Renouf

GÖTEBORG
Lördag 20 augusti, kl 10.00:
16:e klasstimmen läst.
Lördag 17 september, kl 10.00-12.00:
16:e klasstimmen bearbetning samtal.
Lördag 29 oktober kl 10.00-12.00:
16:e klasstimmen samtal.

GÖTEBORG (forts.)
Lördag 19 november, kl 10.00:
17:e klasstimmen läst.
Lördag 10 december, kl 10.00:
17:e klasstimmen bearbetning samtal.
Lokal: Antroposofiska Sällskapet,
Vitalismotagningen, Jungmansgatan 24,
413 11 Göteborg.
Klassansvarig: Alexandra Ivan 073-066 20 41

ÖREBRO
Söndag 28 augusti kl 14.00: samtal,
kl 15.00: 11:e klasstimmen.
Söndag 30 oktober kl 14.00: samtal,
kl 15.00: 12:e klasstimmen.
Klassansvarig: Hester Renouf

VÄXJÖ
Fredag 26 augusti, kl 16.30: 1:a klasstimmen
Fredag 30 september, kl 16.30: 2:a klasstimmen
Fredag 28 oktober, kl 16.30: samtal
Lördag 29 oktober, kl 9.00: 3:e klasstimmen
Fredag 25 november, kl 16.30: 4:e klasstimmen
5-7 augusti: gemensamt högskolearbete för Lund och Växjö, på Hardeberga, Lund.
Klassansvarig: Lars Fredlund 070-755 92 05

LUND
Fredag 2 september, kl 17.00: 1:a klasstimmen
Fredag 7 oktober, kl 17.00: 2:a klasstimmen
Fredag 4 november, kl 17.00: 3:e klasstimmen
Fredag 2 december, kl 17.00: 4:e klasstimmen
Klassansvarig: Lars Fredlund

NORRKÖPING
Söndag 28 augusti, kl 10.00:
3:e repetitionstimmen.
Söndag 25 september, kl 10.00:
4:e repetitionstimmen och samtal.
Söndag 23 oktober, kl 10.00:
5:e repetitionstimmen.
Söndag 20 november, kl 10.00:
6:e repetitionstimmen.
Klassansvarig: Elisabeth Löve, Birgitta Johansson tel 011-34 60 09

STOCKHOLM
Onsdag 7 september, kl 19.00:
6:e klasstimmen läst
Onsdag 21 september, kl 19.00:
6:e klasstimmen fritt hållen
Onsdag 5 oktober, kl 19.00:
7:e klasstimmen läst
Onsdag 19 oktober, kl 19.00:
7:e klasstimmen fritt hållen
Onsdag 2 november, kl 19.00:
8:e klasstimmen läst
Onsdag 16 november, kl 19.00:
8:e klasstimmen fritt hållen
Onsdag 30 november, kl 19.00:
9:e klasstimmen läst
Högskolesammankomst: 10 dec kl 10 - ca13, där 9:e klasstimmen gestaltas fritt.
Gemensamt adventskaffe. Särskild inbjudan skickas ut.
OBS: Tag med det blå kortet även till högskolesammankomsten. Plats: Hagagatan 14 (113 48 Stockholm; expeditionen på Hagagatan har öppet vardagar kl. 14 - 18. Tel/fax: 34 87 41. T-bana: Odenplan, nära Stadsbiblioteket.)
Klassansvariga i Stockholm:
Thomas Andersson Tel: 08 - 580 179 03,
Louise Ejefors Tel: 08 - 36 08 12,
Göran Nilo Tel: 08 - 551 70 882, 070 - 174 93 86.

JÄRNA
Lördag 3 september,
kl 9.15-10.45:
Gemensamt arbete kring 1:a mantramgruppen,
kl 11.15-12.00:
Esoterisk timme kring 1:a mantramgruppen.
Fredag 21 oktober, kl 19.00:
2:a mantramgruppen (Se kommande program för högskolemötet i okt.)
Lördag 22 oktober, kl 9.30:
3:e mantramgruppen (Se kommande program för högskolemötet i okt.)
Meditationsarbete kring klassmantra
Tisdag 30 augusti, kl 19.30:
1:a mantramgruppen.
Tisdag 27 september, kl 19.30:
2:a mantramgruppen.
Tisdag 18 oktober, kl 19.30:
3:e mantramgruppen
Tisdag 15 november, kl 19.30:
2:a och 3:e mantramgruppen
Obs! Tag med det blå kortet till alla sammankomster.
Klassansvariga: Anna Hallström, Inger Hedelin

–

KALENDARIUM KURSER I KULTURHUSET, YTTERJÄRNA - HÖSTEN 2011
(arrangör: Antroposofiska Sällskapet)

Antroposofi i 3 steg: introducerande, fördjupande och en fortsättningskurs

Att lära känna grundläggande tankar om människan och även den inspirerande och friskgörande kraft som ligger i antroposofin.

Introduktion, 5 onsdagar kl 16 30 - 18 30
kursstart 31 augusti

Fördjupning, 5 onsdagar kl 16 30 - 18 30
kursstart 5 oktober

Fortsättning, 5 onsdagar kl 16 30 - 18 30
kursstart 9 november

Antroposofisk meditation och inre övningar: en väg till djupare insikt i min inre verklighet

Vi möter oss själva på ett nytt sätt genom inre övningar och meditation och därigenom faller också ett nytt ljus över livet

Introduktionskurs
för nybörjare inom meditation
7 måndagar, kl 18.30 - 20.30, kursstart 5 sept.

Fördjupningskurs
för dem som börjat arbeta med antroposofisk meditation
7 måndagar, kl 18.30 - 20.30, kursstart 24 okt.

Kursledare Anna Hallström.
Anmälan & information: www.antroposofi.nu, tel 08-554 302 20, e-post: kontakt@antroposofi.nu

DEN NORSKE EURYTMIHØYSKOLE

ETT LIV I RÖRELSE

4-årig Bachelor i Eurytmi
(240 studiepoeng)

1-årig Innføring i Eurytmi,
Språk og musikk (60 studiepoeng)

Bachlor - oppgradering
Oppgrader din eurytmidiplom til bachelor-grad. Fulltidsstudium 1 år.

Opptak høst-2011:
lediga platser finns kvar
www.eurytmi.no
dne@eurytmi.no

YOUTH SEMINAR IN STUTTGART

experience the community - trust yourself - shape the world

The Seminar is like a "global-village" offering you a creative space to work together for a year with peers (19-28 years old) from all over the world on life- and professional questions. In courses with artists, entrepreneurs, educators, medical doctors, social-, natural- and spiritual scientists, questions to current events will be raised and discussed, and interdisciplinary connections will be forged. You can extend and deepen your personal, social and creative capacities in the artistic courses. In addition an *experimental and supportive-space* is offered for undertaking your own initiatives and gathering practical experience.

Info: www.jugendseminar.de

ANNONSER:

PROMETHEUS
PENSIONSKASSA

DET BÄSTA UR TVÅ VÄRLDAR

För dig som är medarbetare i en antroposofiskt orienterad verksamhet erbjuder vi tjänstepensionsförsäkring och privat pensionsförsäkring. Vi har en tydlig etisk profil för våra placeringar och en garanterad ränta.
Det är möjligt för alla medarbetare i HF-anslutna verksamheter att låta Prometheus förvalta hela tjänstepensionspremien genom ett undantag från Avtalspension SAF-LO (Fora). Valet görs på en separat blankett som du enkelt laddar ner på vår hemsida och lämnar till din arbetsgivare.
Vill du veta mer? För mer information om Prometheus Pensionskassa besök vår nya hemsida www.prometheuspension.se eller kontakta vårt Kansli på telefon 08-605 45 61

ANTROPOSOFISK
LÄKARMOTTAGNING
PÅ SÖDERMALM

Lag. läkare Per Dahlström
Hälsans Hus
Fjällgatan 23 B
Tel 08-80 32 70

www.doktordahstrom.se

Föreningen SOFIA inbjuder till 2011 års

Stödgala

Lördagen 24 september

Kulturhuset i Ytterjärna

Familjedag - Ponnyridning - Lotteri - Dans - Musik och Glädje!

11.00 Järna kafé öppnar. Utställningar
14.00 Presentation av SOFIAs projekt
16.00 CLOWNEN MANNE
18.00 Ekologisk buffé
20.00 Galaföreställning (program på hemsidan)
22.00 Musikcafé med dans & snacks

Intäkterna går till SOFIAs biståndsprojekt

VARJE 10:a MÖJLIGGÖR 90 kr I SIDA-BIDRAG!

Förköp kulturhuset 08-554 302 01. Obs! Ej kortbetalning i entrén

För mer info: www.kulturhuset.nu
www.foreningensofia.org

SOFIA Den antroposofiska rörelsens biståndsorgan

HJÄRTLIGT VÄLKOMNA!

KULTURHUSET i Ytterjärna

HUVUDMANNA FÖRBUNDET

För antroposofiskt orienterade verksamheter

Sommarinfo 2011

Bästa HF-medlem!
Inför den stundande härliga sommaren har vi lite att informera om:

Kansliet
Vecka 25 och 26 (20/6 - 3/7) har kansliet reducerad bemanning och ingen fast telefontid. Vecka 27-30 (4/7 – 31/7) är kansliet stängt. Vecka 31 och 32 (1 - 14/8) är det återigen reducerad bemanning.
E-post och fax kommer normalt att hanteras några dagar i veckan. Meddelanden på telefonsvararen avlyssnas så ofta vi kan. Vi svarar givetvis i telefonen när vi är på kontoret.
Vid angelägna/akuta ärenden går det bra att ringa: Maria Rehnborg 0733-969 345, Lars Lindman-Backius 0708-28 74 69, Rüdiger Neuschütz 0707-25 03 00.
Både den gamla hemsidan (.com) och den nya (.se) är hela tiden uppdaterad med ny information!
Vi går nu även över till nya mejladresser:
lars@huvudmannaforbundet.se och maria@huvudmannaforbundet.se.

Kollektivavtalsfrågor
Det nya avtalet mellan HF Allmänna sektionen och MeF är klart och gäller från 2011-04-01! Avtalet finns på båda hemsidorna.
Lönerevision – Kommunals avtal och Läraravtalet! Om ni inte redan är klara med era lönerevisioner är det hög tid att ta hand om det . de nya lönerna ska gälla från 2011-04-01.
KOM IHÅG att ni måste förhandla enligt MBL § 11 innan ni beslutar om anställning av rektor/förskolechef!

Pensionskassan Prometheus
Ni som ännu inte har valt Prometheus som förvaltare av hela tjänstepensionen kan när som helst under 2011 göra det! Valet gäller då för hela löneåret 2011. Tala med din arbetsgivare, eller ta kontakt med kansliet på Prometheus / HF så hjälper vi dig.
HF har tagit fram ett webbaserade verktyg för beräkning och inrapportering av premier till Prometheus och det ligger på en underdomän till HF:s nya hemsida; http://pension.huvudmannaforbundet.se/ . Har du frågor kring detta är du välkom-men att kontakta Maria på kansliet.

HF Förbundsstämma
Den 13 april 2011 hade HF sin årliga förbundsstämma där totalt tre styrelser valdes;
HF:s huvudstyrelse bestående av Rüdiger Neuschütz (ordförande), Andreas Schlumpf, Christina Thunberg, Jens Hansen och Ingrid Gullbrandz.
Allmänna sektionen bestående av Jens Hansen, Thomas Uhl, Lennart Danielsson och Ingrid Gullbrandz.
Fria sektionen bestående av Charlotte Beijer, Lena Ekberg, Christina Thunberg och Andreas Schlumpf.
Valberedningen består av Alda Palsdotír, Mikael Retsler (sammankallande) och Madeleine Öigaard.
Fullmäktigeprotokollet finns på HF:s hemsida, liksom Årsredovisningen 2010.

Seminarier, kurser mm
Till hösten planerar HF att hålla kurser och seminarier kring handläggarfrågor (arbetsrätt, PA mm) samt kollektivavtalen. Information om detta läggs ut på vår hemsida framöver.

En skön och härlig sommar tillönskas er av
styrelsen och kansliet genom Rüdiger, Lars, Maria och Vibeke

Consulting in Organisations 2011-2012

Filzanzug, Joseph Beuys

Vill du utmana ditt sätt att arbeta som utvecklare?

Vill du bli mer medveten om dina andliga inspirationskällor?

Vill du hitta din väg som förändringsagent eller konsult?

Kom med i programmet om organisationernas utveckling!

'Varje människa är en konstnär, en varelse av frihet som har kallats att delta i förändringen av de strukturer, förhållanden och tänkanden som omformar oss.' Joseph Beuys

Programmet grundar sig på Bernard Lievegoeds tankar om utveckling i anslutning till dagens krav på ledarskap. Vi arbetar på engelska i olika europeiska länder under ett år i fem seminarier, vart och ett på fem dagar.

Programmet inleddes i maj, men det går bra att ansluta sig till de återstående delarna i programmet.

Hemsida **www.consultinginorganisations.org**. Ta kontakt:

Facilitator
Tuija Bäck
+358 400 904700
tuija.back@arinna.fi

Facilitator
George Perry
+44 7973 134739
georgeperry@eclipse.co.uk

Facilitator
Lauri Salonen
+358 400 318312
lauri.salonen@posic.pp.fi

NATURANDE-SERIEN

av Wolfgang Weirauch & Verena Stael von Holstein — *pris inkl porto*

Naturandar 3: Mer samtal med naturandar *nyhet* ..... 240 kr
Om maskinandar, livsmedel, läkekonst, pedagogik, antroposofi m.m.
Översättning: Helena Rödholm-Siegrist. 224 sidor, vackert inbunden.
Naturandar 2: Nya samtal med naturandar ..... 240 kr
Naturandar 1: Naturandar och vad de säger ..... 240 kr
Weirauch-paket 1: två valfria band i serien ..... 430 kr
Weirauch-paket 2: alla tre hittills utgivna band ..... 610 kr

*Sätt in pengarna på vårt pg **441 55 86–9** eller bg **5040–0126** och ange boktitel på talongen eller i rutan, så skickar vi böckerna med posten.* (Kunder i utlandet ombedes kontakta oss före inbetalning.)

Nova Förlag **www.novaforlag.nu**
info@novaforlag.nu 046-12 12 48

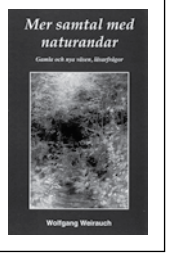

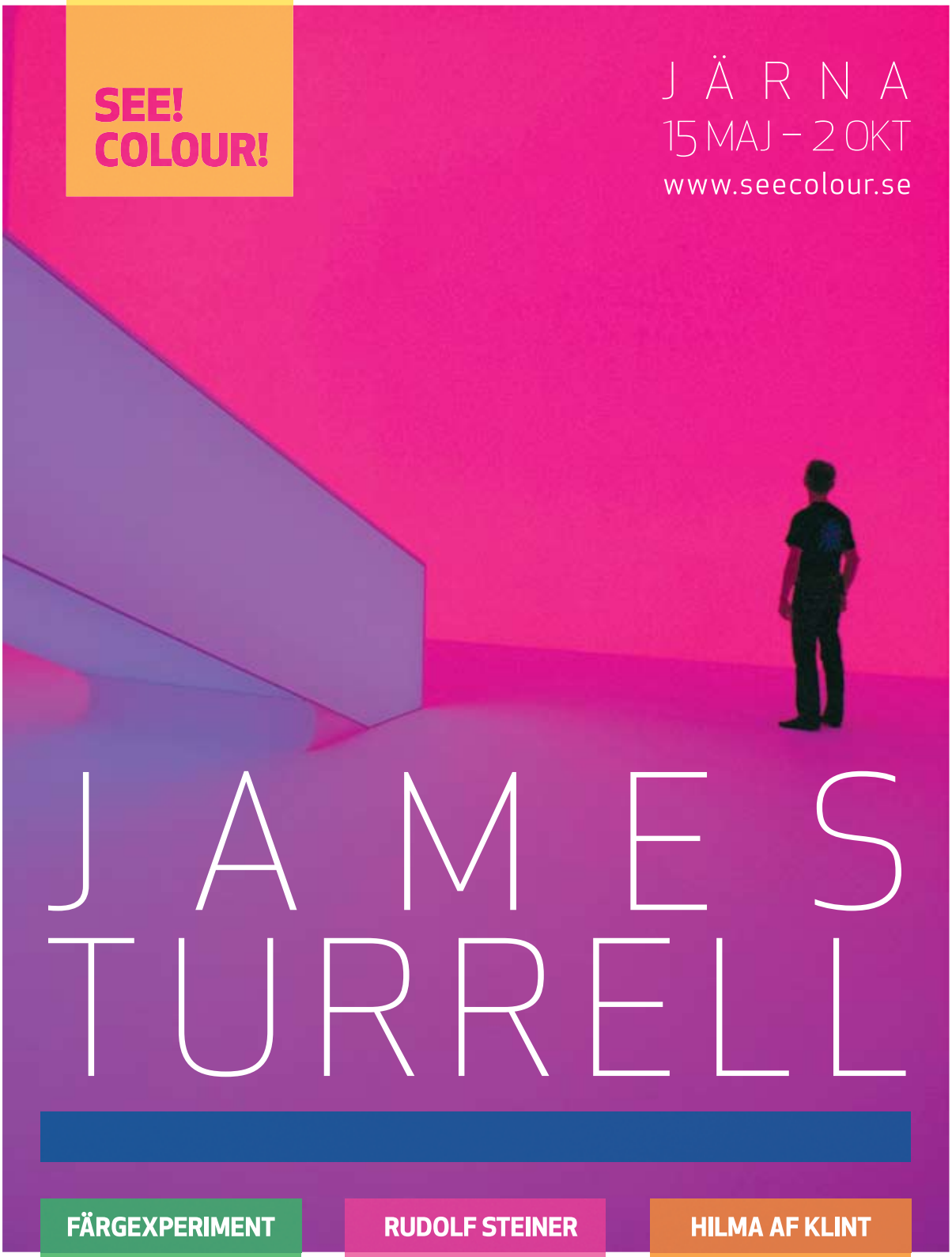

© James Turrell, Photos: Florian Holzherr